

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY
PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

SLEZŠTÍ AUTOŘI 17. STOLETÍ V ČESKO-POLSKÉM
KONTEXTU

SILESIA WRITERS OF THE 17. CENTURY IN THE
CZECH-POLISH CONTEXT

VYPRACOVALA: Renáta Kneislová

VEDOUCÍ PRÁCE: Dr. Michał Hanczakowski

2017

Prohlašuji, že jsem práci na téma vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 30. 11. 2017

Podpis

Děkuji Dr. Michału Hanczakowskému za rady a připomínky, které mi k práci poskytl.

Podpis

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	SLEZSKO V 17. STOLETÍ	7
2.1	POLITICKÁ A NÁBOŽENSKÁ SITUACE.....	8
2.2	KULTURA.....	10
2.3	NĚMECKO-POLSKÉ VZTAHY	12
3	LITERATURA.....	16
3.1	LITERÁRNÍ TVORBA	17
3.2	JAZYK V LITERATUŘE	19
3.3	POLSKÁ LITERATURA VE SLEZSKU	21
3.4	AUTOŘI.....	22
3.5	SLEZŠTÍ NĚMEČTÍ AUTOŘI V ČESKO-POLSKÉM KONTEXTU	28
4	BÁDÁNÍ SLEZSKÉ LITERATURY	31
4.1	STAV BÁDÁNÍ HISTORIE SLEZSKA.....	31
4.2	SLEZSKÁ LITERATURA V ČESKÝCH A POLSKÝCH BÁDÁNÍCH	33
5	WENZEL SCHERFFER VON SCHERFFENSTEIN	39
5.1	ŽIVOT.....	39
5.2	DÍLO	40
5.3	SCHERFFER V ČESKÉM A POLSKÉM KONTEXTU.....	41
6	DANIEL CZEPKO.....	44
6.1	ŽIVOT.....	44
6.2	DÍLO	45
6.3	CZEPKO V ČESKÉM A POLSKÉM KONTEXTU.....	46
7	ZÁVĚR.....	48
8	RESUMÉ.....	50
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56

1 ÚVOD

Tato práce se zabývá problémem literatury na území Slezska v 17. století se zřetelem na mezinárodní kontext. Základem zkoumání je spojitost s německou literaturou, která zde vznikala společně s kulturou českou a polskou.

Důvodem k takovému zkoumání je připojení slezských zemí v tomto století k zemím Koruny české, což znamená, že mezi Čechami a Slezskem existovaly určité vazby, které by se mohly projevit například i v literatuře. Ke zkoumání vztahů německo-polských odrážejících se v písemných památkách slezských autorů jsou důvody podobné. Slezsko sehrálo v historii Polska důležitou roli, udržovalo se zde dlouho polské osídlení, v knížectvích vládli polští vládci a silný byl i obchodní a kulturní vliv.

Prvním krokem při odhalování spojitostí německé literatury s cizími kulturami bude přiblížení základních poznatků o Slezsku, ve kterých bude brán zřetel na všechno, co může nějakým způsobem pomoci k objasnění zmiňovaných vazeb. I zde bude platit, že literární tvorba byla ovlivněna situací politickou, náboženskou – mající vliv na život jednotlivců i celé tehdejší společnosti – a kulturní, kam je samozřejmě zařazeno školství.

Ve druhé fázi již bude pozornost plně zaměřena na slezskou literaturu 17. století. Důležitá bude nejen literární tvorba na tomto území, ale i jazyk, kterým se psalo, a zejména samotní autoři, již zde žili a působili. Důraz bude kladen zejména na zjištění polských a českých vlivů na německo-slezské autory, přičemž základem bude vyhledávání v odborných pramenech. Nepůjde tedy o rozbor děl, ale načrtnutí celkového obrazu slezské literatury tohoto období.

To, že němečtí autoři ze Slezska hrají určitou roli v Polsku a v Česku, mohou dokazovat studie věnované těmto spisovatelům, proto je v mé práci nechci opomenout. Otázkou bude, kdo se v Polsku a Česku slezské německé literatuře věnoval a proč. Zároveň bude zajímavé zjištění, jestli se těmito tématy zabírají více Češi, nebo Poláci, a jaké jsou jejich důvody.

Aby práce nebyla až příliš obecná, byli vybráni dva němečtí slezští autoři, Wenzel Scherffer von Scherffenstein a Daniel Czepko, kteří jsou obecně v menším povědomí než například známý Martin Opitz. Na nich budou detailněji popsány jejich vztahy s Polskem nebo Čechami, jejich aktuální kontext s těmito zeměmi, do něhož jsou zahrnuty především odborné práce věnované právě jim.

Cílem této práce tak bude komplexní náhled na slezskou literaturu v českém jazyce, ve kterém budou zodpovězeny otázky o vlivu Polska a Česka na tuto literaturu,

tedy zejména čím a do jaké míry byla ovlivněna, a dále pak o stavu bádání německo-slezských autorů mimo Německo. Důležitá bude i role češtiny jako jazyka této práce, protože při předběžných pokusech o nalezení informací jsem se s českými materiály setkala jen zřídka. Proto bych chtěla toto téma udělat dostupné i pro ty, kteří by nerozuměli německým nebo polským materiálům.

2 SLEZSKO V 17. STOLETÍ

V 17. století se Evropa nacházela v období zvaném *raný novověk*, jehož začátek je spojen s humanismem, renesancí a protestantskou reformací. Převládající formou vlády byla, na rozdíl od středověkého modelu, který představoval lenní pán a vazal, vláda jednoho panovníka nad daným územím. Mluvíme proto o době absolutismu. Hlavní politickou událostí v raném novověku v Evropě, a tedy i ve Slezsku, bylo vyústění střetu katolíků s protestanty ve vleklý válečný konflikt, v takzvanou třicetiletou válku.

Slezsko patřilo v té době k zemím Koruny české, které ho získaly již ve 14. století za vlády císaře Karla IV. V 16. století byl zvolen králem Ferdinand I. a země Koruny české ovládli Habsburkové. Tato dynastie náležela z velké části ke Svaté říši římské, která od roku 1648 působila už jen jako volné seskupení států, kde císař vládl pouze nad vlastními državami. Slezsko bylo administrativně a správně rozdrobeno, skládalo se z jednotlivých knížectví a stavovských panství, která měla status buď svobodného, nebo nižšího panství. Ani poté, co panovník získal ve Slezsku větší množství knížectví, se nedá mluvit o tom, že by se Slezsko unifikovalo nebo že by došlo k jeho skutečné integraci do habsburské monarchie.¹

Slezsko je běžně rozdělováno na území Horního Slezska a Dolního Slezska. Do oblasti Dolního Slezska náležela knížectví: Lehnické, Vratislavské, Hlohovské, Svidnické, Savorské, Břežské, Volovské, Olešnické, Zaháňské, Minsterberské a Nisko-Grotkovské. V Horním Slezsku bylo největší knížectví Opolské, dále se zde nacházela knížectví Těšínské, Ratibořské, Opavské a Krnovské.²

Z geografického hlediska se Slezsko rozkládalo severně od Čech a Moravy, kde jižní hranici tvořila pohoří (Krkonoše, Jeseníky, Orlické hory), na severu na rovinatém území hraničilo s Velkopolskem, na západě dosahovalo území lesů a luk až k historické Lužici a na východě k pánvi Oderské nížiny. Tyto hranice byly velmi pohyblivé, nikdy ale nevytvořily přírodně jednotné území, jako jsou například Čechy přirozeně lemované horami. Vnitřní osu Slezska vytváří povodí řeky Odry s jejími přítoky a městy, které na těchto tocích leží.³

¹ FUKALA, Radek, KORBELÁŘOVÁ, Irena, OLŠOVSKÝ, Jaromír, UHLÍŘ, Dušan, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-169-9.

² Tamtéž, s. 173.

³ FUKALA, Radek. Schlesien – zum Geleit. In: *Schlesien – die Perle in der Krone Böhmens: Geschichte - Kultur - Kunst*. Praha: Národní galerie v Praze, 2007, s. 9. ISBN 978-80-7035-339-4.

Toto území však díky své poloze představovalo i důležitou obchodní křižovatku sousedních států, jejichž centrem byla Vratislav. Vedla tudy obchodní Jantarová stezka ze severu na jih a také významná obchodní cesta z východu na západ. Důležitou roli zde sehrála také řeka Odra, která sloužila k přepravě zboží a zasloužila se tak o rozvoj hospodářství země.⁴

Národnostní složení Slezska bylo tvořeno Němci, Poláky a Čechy. Německá většina sídlila především v oblasti Dolního Slezska, hlavně v knížectví Hlohovském, Zaháňském, Svídnickém, Javorském apod. Slezsko-polské obyvatelstvo se zdržovalo zejména v příhraničí, na Olešnicku, Vratislavsku, Břežsku atd., někde polština po třicetileté válce dokonce sílila, například tam, kde se na rekatolizaci podíleli kněží z Polska. V Horním Slezsku patří k oblastem s polsky mluvící většinou knížectví Opolské a Ratibořské, která měla silné vazby s hraničním Polskem. Na jihu Horního Slezska (především na Opavsku a Krnovsku) byla velice častá čeština, ta se objevovala dokonce i na Ratibořsku, Opolsku a Těšínsku.⁵

Běžným jevem byl ve Slezsku 17. století bilingvismus, který byl spojen především se šlechtou a měšťanskou společností. Pro šlechtu byla zásadní znalost němčiny jakožto úředního jazyka v administrativě a správě, dále využili cizí jazyky v mezinárodní komunikaci, protože šlechta často vlastnila statky i mimo slezské území. Bilingvní měšťané žili především v zemských metropolích a tam, kde se soustředil obchod, kultura a vzdělanost.⁶

2.1 POLITICKÁ A NÁBOŽENSKÁ SITUACE

Politická situace je v té době ve Slezsku složitá, protože stále docházelo k mnoha proměnám jak politickým, tak i společenským a ekonomickým. Jak již bylo zmíněno, Slezsko patřilo k zemím Koruny české, které byly v 17. století pod nadvládou Habsburků vlastníci ve Slezsku dědičná území. Jiná území jako například knížectví

⁴ FUKALA, Radek. Schlesien – zum Geleit. In: *Schlesien – die Perle in der Krone Böhmens: Geschichte - Kultur - Kunst*. Praha: Národní galerie v Praze, 2007, s. 9. ISBN 978-80-7035-339-4.

⁵ FUKALA, Radek, KORBELÁŘOVÁ, Irena, OLŠOVSKÝ, Jaromír, UHLÍŘ, Dušan, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012, s. 226–227. ISBN 978-80-7422-169-9.

⁶ Tamtéž, s. 227–228.

Břežské nebo Lehnické ovládala protestantská knížata z rodu Piastů, jejichž moc zde ale v 17. století již slábla.⁷

První polovina 17. století je ve Slezsku obdobím třicetileté války (1618–1648), která vypukla povstáním českých stavů proti Habsburkům, takzvanou pražskou defenestrací. Na tomto odboji se podílí i stavové slezští, moravští, rakouští a uherští. Jednalo se o politicko-náboženský konflikt, kde proti sobě v první fázi stála tzv. Protestantská unie (státy příklánějící se k protestanství v čele s Fridrichem Falckým) a Katolická liga.⁸

Odhaduje se, že Slezsko ztratilo ve válečném období 25–30 % obyvatelstva, a navíc ještě muselo platit reparace, což oslabovalo slezské protestantské stavy. To ovšem nejsou jediné následky, které válka přinášela, docházelo zde například k obrovskému morálnímu zpuštění (k rabování, násilí a rozbrojům), které mělo kořeny v rozpuštěných armádách, k jejichž žoldákům se přidávala část lidu. Válka ovlivnila také školství, které v té době značně upadalo, stejně jako i kultura, hospodářství (devalvace měny, podražování, znehodnocování atd.) a společenský život. Lidé trpěli hladem a nemocemi, především morem.⁹

Obyvatelé Slezska, ať už šlechtici, měšťané nebo i poddaní, hledali ochranu před útrapami války na území Polska. Utíkali sem především protestanti, aby se vyhnuli dragonádám, protože polské, i když katolické území, bylo velmi nábožensky tolerantní. Mezi uprchlíky se nacházeli jak slezští Poláci, tak i Němci.¹⁰

Slezsko patřilo k územím, kde převládala protestantská víra, byli zde především vyznavatelé kalvinismu a luteránství. Stávalo se ale také útočištěm různých sekt, jednoty bratrské apod. Slezsko na rozdíl od Čech mělo určité náboženské svobody, které po uzavření Vestfálského míru (1648) garantujícího sice svobodu luteránství ve Vratislavi a na územích s protestantskými knížaty, byly značně omezeny.¹¹

Od 2. poloviny 17. století se již velmi silně projevuje takzvaná rekatolizace, tedy upevňování katolické víry, které nastává po úpadku reformace náboženství. Protireformace sílí díky několika historickým událostem. Jedná se o převahu katolíků

⁷ FUKALA, Radek, KORBELÁŘOVÁ, Irena, OLŠOVSKÝ, Jaromír, UHLÍŘ, Dušan, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-169-9.

⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek VIII. 1618–1683*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁹ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 365–370.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

v třicetileté válce a jejím ukončení podepsáním vestfálského míru (1648) a po smrti Jiřího Viléma (1675), posledního Piasta, kdy knížectví Břežské, Volovské a Lehnické ovládli Habsburkové se svým katolictvím. Protireformaci se díky podpoře habsburských knížat, rekatolizaci původních piastovských území a také zejména díky jezuitům dařilo. Jezuité byli jejím nejlepším nástrojem, budovali pro vyšší společenské vrstvy kvalitní školství, přednášeli kázání, organizovali církevní slavnosti a podobně.¹² Význam pro rekatolizaci mělo například i jezuitské gymnázium v Olomouci, kde v 17. století tvořili Slezané i více než jednu polovinu studentů. Přicházeli sem často i ze vzdálenějších měst jako například z Ratiboře, Hlohova, Nisy, Vratislavi apod.¹³

Misijní akce jezuitů se do Slezska dostávaly především z Čech a Polska. Rekatolizační aktivity v čele s jezuitou dále přebíraly protestantské kostely a zasloužily se o počátky silné germanizace Slezska.¹⁴ Posledním úpadkem protestanství a celkového kulturního vývoje Slezska se stal rok 1742, kdy se Slezsko připojilo k Prusku.

2.2 KULTURA

Období od konce 16. do poloviny 18. století se netvoří na území Slezska, Polska, Německa ani Čech žádná celistvá kultura. Počátky tohoto období spadají do tzv. pozdní renesance a konec pak již do raného osvícenství. Mezidobí je ale epochou, která představuje spoustu protikladů a nejasností. Objevují se zde ideologie od mysticismu až po racionalistický kartezianismus. V literatuře přijalo toto období název baroko. Jednou z možností, které tyto časté antiteze v kulturním životě, ať už literatuře nebo jinde, zapříčinily, jsou následky reformačních hnutí, kdy došlo k rozbití jednotné víry.¹⁵

Slezsko bylo od druhé poloviny 16. století do počátků 18. století nejdůležitější kulturní oblastí na německy mluvícím území. Proč tomu tak bylo, to je jedna z hlavních otázek při zkoumání historie Slezska. Velkou roli určitě hraje působení několika odlišných náboženství, která se silně na území Slezska střetávají, což je jev, který se jinde v takové míře neprojevil.

¹² FUKALA, Radek, KORBELÁŘOVÁ, Irena, OLŠOVSKÝ, Jaromír, UHLÍŘ, Dušan, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012, s. 250–252. ISBN 978-80-7422-169-9.

¹³ VILIKOVSKÝ, Jan. Starší literatura slezská a její význam v literatuře české. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 19. ISBN 80-238-4523-3.

¹⁴ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 397–398.

¹⁵ Tamtéž, s. 539–540.

Dalším faktorem kulturní bohatosti Slezska je i míšení rozmanitých tendencí a ideologií, které mají za následek křížování různých kulturních postav na tomto území. Jednou z nejvýznamnějších ideologií 17. století byl slezský mysticismus, na jehož rozvoj měl ve Slezsku vliv filozof Jakub Böhme. Kromě mystiky zde zasahoval i pietismus, arianismus nebo ideologie jednoty bratrské z Čech a Polska, jejíž stoupenci udržovali kontakty se slezskými protestanty. Zde sehrál velkou roli filozof, spisovatel a myslitel Jan Amos Komenský. Koncem této epochy, tj. od 2. poloviny 17. století se pomalu do nové ideologie dostávala místo víry v Boha víra v rozum.¹⁶

Na slezský kulturní rozvoj měly velký vliv i sousední země, především Polsko, Čechy a Uhry. Z Čech byli do Slezska posíláni například jezuité či kapucíni, kteří se zasadili o prosazování katolictví, čímž zároveň obohacovali tamní kulturní život. Kromě jazyka slovanského přinášeli s sebou především jazyk německý.¹⁷

Ještě v 15. a 16. století ovlivňovala Slezsko ve značné míře kultura polská. Bylo to způsobeno především humanistickými myšlenkami, které se postupně do Slezska šířily. Zasluhu na tom mají hlavně učenci, kteří jezdili na studia do polského Krakova, kde se setkali s myšlenkami humanistů, jako byli Callimachus nebo Conrad Celtis, a odkud se vraceli zpět do Slezska jako učitelé na školách, kde šířili tyto nové tendence.¹⁸ Slezsko v té době disponovalo již velkým počtem různých škol, proto se nové ideologie šířily poměrně rychle a později daly vzniknout spolu s reformačním hnutím i novým významným slezským institucím, jako bylo například protestantské gymnázium svaté Alžběty ve Vratislavi, nebo škola piastovských knížat v Břehu. Důležité je také zmínit Schönaichianum, kalvínskou školu v Bytomi nad Odrou, kterou navštěvoval mimo jiné i Martin Opitz.¹⁹

Školství se v 17. století ve Slezsku stejně jako jinde postupně vyvíjelo. Vznikaly nové směry a předměty a zároveň se učení čím dál více zaměřovalo na jeho využití v běžném životě. Velký vliv na vzdělávací systém měla katolictví a protestantství, pro které se školy staly terénem k soupeření. Po vítězství protireformace v třicetileté válce

¹⁶ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 539–561..

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ MALICKI, Jan. *Kultura literacka mieszczań śląskich XVI w.* In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 7–19. ISBN 83-04-03227-9. ISSN 0137-964X.

¹⁹ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.

slezské školství upadlo, katolické školy se přestaly dále rozvíjet a protestantské stěží udržovaly svou existenci.²⁰

Střední školy povznesl až příchod jezuitů do Slezska. Začali zde zakládat svá kolegia s podporou císařské a biskupské moci, která byla na vysoké úrovni. Učitelé na těchto i jiných školách ve Slezsku byli obecně nadaní, na škole v Byččině učil například Samuel Latochius, latinský básník. Díky vysoké úrovni slezského školství sem přijížděli učni z Čech, Moravy, Uher, Polska, Lužice i Německa.²¹

Jednou ze zvláštností Slezska bylo, že se na takto kulturně a literárně bohatém území nenacházela žádná univerzita. Bylo to zapříčiněno především slabým politickým vlivem tehdejších knížat a náboženským rozpadem. Většina Slezanů se proto vydávala studovat na západoevropské univerzity, kde se učili nejnovějším vědeckým a kulturním poznatkům. Pro protestanty bylo typické studium na školách od Německa až po Holandsko, nejčastěji ovšem v pohraničí, například ve Frankfurtu nad Odrou nebo později v Jeně. V Holandsku se Slezané sjížděli do města Leiden, kde nechyběli i ti nejvýznačnější z nich, jako byli Opitz, Gryphius nebo Kuhlmann. Katolíci naopak odcházeli na studia přes Čechy do Rakouska nebo až do Itálie. Nejoblíbenější se pro ně stala jezuitská univerzita v Olomouci, kde v 1. polovině 17. století studovalo okolo 1740 Slezanů.²²

S příchodem třicetileté války se zpomalil kulturní rozkvět Slezska a jeho role se v evropské kultuře v některých odvětvích propadla. To ale neplatí například pro slezské básnictví, jehož vrcholným obdobím bylo právě poválečné 17. století. Nejsilněji pak slezskou kulturu zasáhlo, když toto území připadlo Prusku.

2.3 NĚMECKO-POLSKÉ VZTAHY

V 16. a 17. století byly v mnoha polských městech národnostní menšiny, které velmi přispívaly k prolínání odlišných zvyklostí, jazyků, ideologií a především kultur, ale zároveň také k určitému napětí. Ve Slezsku byla tato situace ještě výraznější, protože

²⁰ MALECYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 561–606.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

stojí v pozici hraniční země. Docházelo zde k míšení různých německých kmenů s těmi slovanskými, což dodalo Slezsku svůj vlastní osobitý ráz.²³

Slezsko udržovalo důležité obchodní vztahy s hraničním Polskem. Kvetl zde obchod s dobyt看em, řemeslnictví, ruční, a především kožedělná výroba, obchod se solí, medem, textiliemi a dřevem. Vzhledem k tomu, že byl tento obchod s Polskem pro Slezany existenční nutností, učili se často polskému jazyku a polským zvyklostem. Zároveň sloužila polština k diplomatické a intelektuální komunikaci.²⁴

Obyvatelstvo ve Slezsku bylo z velké části polského původu, byli to především rolníci a městský služební personál. Ve Vratislavi, jednom z nejdůležitějších měst Slezska, žilo také mnoho Poláků. Zde jim dokonce na předměstí sloužili polští kaplani, kteří byli velice žádaní. Polština byla populární, mnoho lidí ze statků polské šlechty se učilo polský jazyk i zvyky. Vévoda a polonofil Jan Kristián Lehnicko-Břežský dokonce po útěku do Polska poslal syna Christiana, aby se učil polštinu a polské zvyky. Kristiánův syn, poslední piastovský vévoda Jiří Vilém, polštinu také velmi dobře ovládal.²⁵

Kvůli společenské poptávce a hospodářské nutnosti napsalo několik autorů polsko-německé učebnice v úvodních projevech svých děl. Například Jeremias Roter napsal v roce 1616 *Schlüssel zur Polnischen und Teutschen Sprache*. Další podobná díla vytvořili Michael Kuschius, Maciej Dobracki a Jan Ernesti.²⁶

Ve Vratislavi byla dokonce v roce 1666 z iniciativy tamních aristokratů a kupců založena polská škola. Byla to městská evangelická základní chlapecká škola pro Němce i Poláky z Vratislavi a okolí, která měla naučit děti polštinu především pro obchodní účely. Učitelem byl například zmiňovaný Jan Ernesti nebo Dobracki. Žáci zde museli ovládat jak jazyk německý, tak i polský. Často se také stávalo, že lidé posílali děti do škol přímo do Polska, nejčastěji do měst jako Varšava, Krakov nebo Gdaňsk.²⁷

Politická a hospodářská situace v Polsku měla na Slezsko velký vliv, proto byl také zájem o tamní zprávy. Informačním centrem o událostech nejen z Polska, ale také od

²³ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 130. ISBN 83-7096-416-8.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 131.

²⁶ OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 73.

²⁷ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 132–133. ISBN 83-7096-416-8.

západních sousedů a sousedů z jihu, se stala Vratislav. V 70. letech plnil funkci informátora Hoffmannswaldau, který se staral o předávání zpráv o Polsku a z Polska.²⁸

V 17. století dochází vlivem velkých německých národnostních menšin k silné germanizaci převážně Dolního Slezska, což vede k tomu, že se od druhé poloviny 17. století snaží němečtí Habsburkové angažovat do správy panství. Prosazovali protislovanskou politiku, do kostelů dosazovali své vlastní německé duchovní, což mělo vést k oslabení polského jazyka v katolictví. Také nechávali některé protestantské kostely měnit na katolické. Zůstává ovšem otázkou, zdali to bylo katolictví, nebo protestanství, které ve Slezsku z větší míry přispívalo k udržení polské národnosti a které déle tolerovalo polštinu v duchovních obřadech.²⁹

V Horním Slezsku je situace poněkud jiná. Protože zde bylo velké množství polského obyvatelstva, k takto radikálním změnám v politice ani ke germanizaci do poloviny 18. století nedocházelo. Dokonce by se zde dalo mluvit i o posílení polštiny, a to díky silnému prosazování katolictví polského obyvatelstva proti německým protestantům. Zároveň s příchodem německého protestantismu nebyla ohrožena ani národnost česká, která sídlila především ve východních oblastech, na Těšínsku apod. Zde si dokázali obyvatelé udržet vlastní jistoty a tradice a nebyli ohroženi německou hegemonií.³⁰

Nejrychleji se germanizovala šlechta a slezské rytířstvo. Knížata se postupem 17. století až na výjimky přiklánějí k německé národnosti a jejich korespondence s polským panstvem je již pouze německo-latinská. O jejich polském původu vypovídají pouze slovanská jména, která jim dědičně zůstala. Podobně tomu bylo i mezi duchovenstvem, zde se stala němčina ústředním jazykem a ke korespondenci v polštině docházelo jen málokdy.³¹

Když ovšem přihlédneme k národnosti poddaných a světských feudálů, zjistíme, že tyto vrstvy se ve Slezsku stále přikláněly k národnosti polské. Je to totiž právě pracující většina ve městech a na vesnicích, a ne nejužší vrstva pánů a duchovních, která o národnosti daného území rozhoduje. Právě to bylo důvodem, proč cestovatelům a historikům projíždějících Slezskem připadala tato oblast polská, viděli zde totiž

²⁸ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 136. ISBN 83-7096-416-8.

²⁹ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 14–24.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, s. 18–19.

společné slovanské zvyky, kulturu i mluvu.³² Jedním z faktorů tohoto národního cítění byla i velká náboženská tolerance Polska, proto političtí a náboženští exulanti utíkali od roku 1620 právě tam. Tím se oslabovala německá města, zatímco města v Polsku sílila.³³

Po třicetileté válce se stávají kulturními centry polského obyvatelstva ve Slezsku Klučbork, Byčina a některá území v okolí Břehu a Olešnice. Proto zde také od druhé poloviny 17. století vznikaly polské náboženské spisy, například kázání, ale také třeba zpěvníky. K nejpopulárnějším patří *Doskonaly kancjonał polski*, který byl vytištěn v Břehu 1673 a který obsahuje i překlady německých autorů, jako jsou Löwenstern, Dach, Flemming. Autory těchto zpěvníků byli protestanští duchovní, například Adam Gdadius.³⁴

³² MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 19–21.

³³ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 135. ISBN 83-7096-416-8.

³⁴ Tamtéž, s. 133.

3 LITERATURA

V 17. století bylo hlavním literárním proudem v Evropě takzvané baroko. Je to literární období mezi dobou reformačních hnutí (kolem roku 1600) a osvícenstvím. Samozřejmě se nejedná o jednotný literární směr s přesnou definicí, který má jasné vymezení, jde zde o období, které s sebou nese několik rozdílných směrů, vytváří nové koncepty a modifikuje staré tradice.³⁵

Literatura ve Slezsku se v 17. století dostala významně do popředí, obsadila dokonce vedoucí pozici mezi celoněmeckou literaturou té doby. Literární život se ve Slezsku soustředil na územích, kde náboženská tolerance vydržela nejdéle, tj. ve Vratislavi a protestantských knížectvích. Tato role Slezska v literární tvorbě po výhře protireformace velmi upadla.³⁶

Slezsko bylo mimo jiné velkým centrem knihtisku. Tiskly se zde nejen knihy nejznámějších autorů, ale také těch *minorum gentium*, což v jiných zemích tak časté nebylo. Vliv na to měl především protestantský kult umění knihtisku, protože tisk byl důležitým prvkem, který se výrazně zasadil o šíření znalosti Bible. Dokonce i sám Martin Luther si tiskařů velice cenil.³⁷ Jediným problémem, který bránil velkým možnostem tisku ve Slezsku, byla cenzura. Ta přicházela ze dvou stran – ze strany protireformace, především jezuitů, a ze strany ortodoxního luteránství.³⁸

Fenoménem se v 17. století stávají tzv. jazykové spolky (*Sprachgesellschaften*), které fungují především v Německu (ve Slezsku se žádný nenacházel) jako reakce na opožděný literární a jazykový vývoj oproti jiným pokročilejším zemím. Prvním a nejvýznamnějším jazykovým spolkem byl spolek *Fruchtbringende Sprachgesellschaft*, který byl založen v roce 1617 ve Výmaru. Základní myšlenkou bylo dostat do literatury i mluvy spisovnou němčinu, neovlivněnou cizími jazyky, nářečími ani dialekty. Spolek se zabýval především překladatelstvím, úpravou gramatiky, hledáním nových slov ve spisovné němčině, která by odpovídala cizojazyčným originálům apod. Spolek měl okolo

³⁵ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.

³⁶ MALECZYŃSKI, Karol, red. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 584.

³⁷ KADŁUBEK, Zbigniew. *Poetyckie Okruchy Baltazara Exnera (1576–1624). Uwagi o manieryzmie na Śląsku. Śląskie miscellanea: Tom 13*. Katowice: Wydawnictwo Gnome, 2000, (23), 9-23. ISBN 83-87819-06-9, s. 15.

³⁸ Více k cenzuře ve Slezsku PLACHTA, Bodo. *Zensur in Schlesien*. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 521–537. ISBN 3-484-36611-7.

890 členů, z nichž někteří byli velmi významní slezští autoři jako například: Andreas Gryphius, Friedrich von Logau nebo Martin Opitz.³⁹

Obecně byla díla vytvořená na území Slezska ovlivněna z jedné strany německými vlivy a z druhé slovanskými. Toto působení odlišuje slezskou barokní literaturu od ostatních, ve kterých se v takto velké míře cizí prvky neprolínají. Každý slezský autor byl nějak spjat s kulturou sousedního národa, němečtí autoři s polskou a polští s německou.⁴⁰

3.1 LITERÁRNÍ TVORBA

Literatura v 17. století spadá do období baroka. Po středověku a renesanci je baroko první definovanou literární epochou v německé literatuře. Je zde patrná orientace na jeden ucelený poetický princip, často se objevují společné znaky ve stylu, metaforice a rétorice a díla začínají vznikat v národním jazyce. Vznikají poetiky, které popisují principy básnické tvorby. Jejich základem je jazykově nové a rozdílné ztvárnění témat, předem dané výpovědi jsou důležitější než myšlenkové inovace, nepoužívá se individualismu a nepíše se zážitková poezie.⁴¹ Dále se klade důraz na citovost, na nové svěží formy, důležitá je především vášnivost, která vzniká zejména z náboženské reflexe. Baroko se silnou religiozitou ovlivnilo všechny konfese, i když je často díky jezuitům spojováno především s katolictvím.⁴²

Centrálními motivy barokní literatury byla tři latinská hesla – *carpe diem*, *memento mori* a *vanitas*. Často se v literatuře objevují protiklady jako život a smrt, které jsou vyjadřovány přes stylistické prostředky, jako je především antiteze. V pozdním baroku se pak latinská hesla *carpe diem* a *memento mori* spojují v erotických básních.⁴³

Oblíbenými žánry byly v baroku především sonety a epigramy, autoři si vybírali témata o Bohu, válce a lásce. Časté byly také kostelní písně, které u protestantů tvořily část liturgie a dodnes jsou základem zpěvníků. Válku popisovali autoři ne pouze z politické stránky, ale také z psychologické, psali o životě vojáků, o zabíjení, rabování,

³⁹ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 31–38. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁴⁰ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 584–585.

⁴¹ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁴² VAŠICA, Josef. Účast Slezska na českém literárním baroku. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 22–40. ISBN 80-238-4523-3.

⁴³ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.

opilectví, zneužívání apod. Předlohou pro básně o lásce byli především italští spisovatelé jako Petrarca nebo Marino. Objevovaly se pochvalné básně na ženské tělo nebo lásku jako takovou, v pozdním baroku vznikají výrazně erotické básně.⁴⁴

Na přelomu 16. a 17. století bylo velice módní spojovat vizuální poezii a emblematicku, která byla složena ze tří částí: motta, obrazu a podpisu, byla prostředkem symbolizace, informovala a poučovala. Dále byla v poezii populární heraldika zabývající se erby. Heraldická témata se například často objevovala na barokních epitafech – náhrobních verších, kde verš obvykle objasnil erb vyrytý na náhrobním kameni nebožtíka.⁴⁵

Populární byla ve slezském písemnictví té doby příležitostná poezie, která měla sloužit především ke vzpomínce na různé události, jako byly svatby, narozeniny dětí, pohřby apod. V 17. století se však tato krátká dílka začala používat i k propagandistickým účelům, měla velmi satirický nádech a zařadila se k ne příliš dávno vytvořené protireformační satíře, jejímž cílem byl výsměch protestantismu.⁴⁶

Epika přichází v baroku později než lyrická tvorba. Nejslavnějším románem v Německu byl Grimmelshausenův *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*, pikareskní román z roku 1669 s autobiografickými prvky. Dalšími romány, které v baroku vznikaly, jsou dvorní a galantní román, jejichž autorem je především Daniel Casper von Lohenstein.⁴⁷

Ve vrcholném baroku se objevuje i dramatická tvorba, která měla sloužit především k pobavení a poučení. Hry odrážely skutečný svět a uspořádání v dramatu odpovídalo uspořádání v opravdovém světě. Tvorbě tohoto žánru se věnovaly všechny vrstvy společnosti, vznikala divadla dvorská, kočovná i laická. Nejednalo se však o divadlo, jak ho známe dnes, ale o propojování dramatu, baletu, pantomimy, básní aj. Nejslavnější komedií baroka byl Gryphiův *Horribilicribrifax* z roku 1663, autorem tragédií pak byl kromě Gryphia i Lohenstein.⁴⁸

⁴⁴ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁴⁵ KADŁUBEK, Zbigniew. Poetyckie Okruchy Baltazara Exnera (1576-1624). Uwagi o manieryzmie na Śląsku. *Śląskie miscellanea: Tom 13*. 2000, (23), 11–12. ISBN 83-87819-06-9.

⁴⁶ KACZMARZYK, Izabela. „Placz a Narzykani Predykantów ze Śląska wygnanych w Namysłowskim kraju“. Zapomniany utwór literatury śląskiej. *Śląskie miscellanea: Literatura – Folklor*. 1993, (14), 29. ISSN 0137-964-X.

⁴⁷ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960.

⁴⁸ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 101, 327–329, 441. ISBN 978-3-406-58757-3.

Slezskou literární tvorbu v 17. století můžeme rozdělit na dva významné proudy, na slezské básnictví a slezskou mystiku, které mají kořeny na počátku století. Dílo, které otevírá dobu slezského básnictví, je „*Aristarch*“ Martina Opitze, vydaný v roce 1617, slezská mystika pak začíná u Jakoba Böhma v roce 1600. Oba tyto proudy jdou dále ruku v ruce, občas se křížují a propojují, nebo spolu dokonce splývají.⁴⁹

Zatímco vývojová linie slezského básnictví prochází od Opitze k Hoffmannswaldauovi, linie mystiky vychází z kostelních písní Johanna Heermanna a z filozofických spisů Jakoba Böhma.⁵⁰ Mystikou se ve Slezsku zabývalo několik autorů: Daniel Czepko von Reigersfeld, Johannes Scheffler, Quirinus Kuhlmann, Abraham von Franckenberg a Theodor von Tschesch. Nejčastějším žánrem zde byly mystické epigramy, které byly charakteristické přesnými formulacemi náboženských myšlenek a paradoxů. Mystika byla rovněž formou útěku tvůrců do iracionální sféry před neřešitelnými problémy té doby.⁵¹

Náboženství hraje v tomto období v literatuře významnou roli, avšak podstatná je víra sama o sobě, a ne konfese, které je autor nakloněn. Nezáleželo na tom, jestli to byl katolík, luterán nebo kalvinista, otázku vyznání víry až na výjimky autoři nerozebírali, byla pro ně důležitější lidská existence jako taková.⁵² Inspiraci hledali barokní básníci především ve středověku na rozdíl od předchozí renesance, která čerpala z antiky.

3.2 JAZYK V LITERATUŘE

Ještě v 16. století převládala na území Slezska literatura psaná latinsky, což se v 17. století mění, latina ustupuje a už nedává této epoše její charakter. Ve školství se ale latina stále zachovávala, a to až do 18. století. Ve více jak stu středních evangelických škol se udržoval latinský program a na vesnických možná v ještě míře větší. Nejznámějšími oblastmi, kde cílem byla výchova mládeže ve starověké rétorické latině a dobrých křesťanských obyčejích, byly Vratislav, Břeh, Lehnice, Bytom nad Odrou aj.

⁴⁹ EICHBORN, Wolfgang von. *Schlesiens Vermächtnis: Ein Lesebuch aus 700 Jahren*. Köln: VMA-Verlag, 1979, s. 95.

⁵⁰ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 136.

⁵¹ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 589–590.; MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 277–284. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁵² LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 112.

I na jezuitských školách inspirovaných humanistickým vzděláváním byly základem latina a starověká literatura.⁵³

Ústup latiny zapříčinily zčásti literární vzory, které se do Slezska dostávaly jednak ze západních zemí, jako byly Francie a Holandsko, ale především ze zemí sousedních, tedy z Polska a Čech (hlavně v době předbělohorské). Od nich se Slezsko inspirovalo literární tvorbou v rodném národním jazyce, přičemž největším příkladem jim byl autor Jan Kochanowski, který si zde získal popularitu. Díla psaná německy, polsky a česky se tak ve Slezsku objevují čím dál častěji.⁵⁴ Spousta autorů přechází od latiny k němčině po třicetileté válce jako Martin Opitz, který stojí u základů německy psané literatury. Jeho manifest z roku 1617, ještě napsaný v latině, vystupuje jako obrana německého jazyka a poezie, ve kterém zároveň atakuje jazyk latinský a řecký. U rozvoje polského jazyka v literatuře ve Slezsku stojí v první řadě tato dvě díla: *Officina ferraria* (1612), kterou napsal Walenty Rożdzieński, a *Hymny moje domowe* (1612) Piotra Wacheniusa.⁵⁵ Latina proto na konci 16. století prožívá krizi, neustupuje však z literatury úplně, téměř každý autor se pokusil alespoň jednou o tvorbu latinskou. Toto období ovšem značně narušuje jazykovou jednotnost, která do té doby ve slezské literatuře vládla.

Z písemnictví z dob 16. a 17. století lze také vyčíst, jakým jazykem se vyjadřovaly jednotlivé společenské vrstvy Slezska. Jak již bylo dříve zmíněno, polský jazyk používaly zejména nižší společenské vrstvy a chudší města a vesnice, což v písemnictví dokazuje například *Ustawa cechu garncarskiego w Sycowie* z roku 1559. Naopak němčina sloužila především vyšším vrstvám, tedy patriciátu a měšťanům, o čemž svědčí například kalendáře nebo různá vládní rozhodnutí napsaná v tomto jazyce.⁵⁶

Často se ve Slezsku u převládající většiny německy píšících autorů objevují polská a česká jména, popřípadě i slovanský původ. Tento jev zapříčinila germanizace slovanských národních menšin, a to hlavně z měšťanských vrstev společnosti, ze kterých vzešlo nejvíce tvůrců. Samozřejmě se občas objevil i opačný fenomén, tedy autoři

⁵³ BUDZYŃSKI, Józef. Rola łaciny w kulturze dawnego Śląska: Zarys problematyki. *Śląskie miscellanea: Tom 11*. 1998, (21), 21–33. ISSN 83-7132-382-4.

⁵⁴ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 584.

⁵⁵ BUDZYŃSKI, Józef. Rola łaciny w kulturze dawnego Śląska: Zarys problematyki. *Śląskie miscellanea: Tom 11*. 1998, (21), 31. ISSN 83-7132-382-4.

⁵⁶ MALICKI, Jan. Kultura literacka mieszczan śląskich XVI w. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 15–16. ISBN 83-04-03227-9.

německého původu písíci polsky, které ke znalosti polštiny donutily například povinnosti nebo zájmy. Existovalo také množství spisovatelů, kteří psali jak polsky, tak německy.⁵⁷

3.3 POLSKÁ LITERATURA VE SLEZSKU

Jak již bylo řečeno výše, ve Slezsku z písemnictví pomalu ustupuje latina a mnoho textů je psáno v národních jazycích. Většinu zde ale tvoří texty německé a písemnictví polské se stává *minorum gentium*, které se koncentruje především na menších územích, z nichž nejvýznamnější jsou Klučbork, Byčina a Namyslov. Tento pokles polsky psané literatury má příčiny především v postupující germanizaci, útlaku polského jazyka jak ze stran protestantských, tak katolických. Školství, které má největší vliv na tvorbu písemnictví, je také již převážně německé. Zároveň klesá popularita univerzity v Krakově, odkud studenti polštinu do Slezska přinášeli.⁵⁸

V 17. a 18. století vzniká tedy nový typ polsky psané literatury ve Slezsku, která připadá na období baroka. Autory byli především lidé měšťanského původu, nejčastěji protestantský klérus nebo učitelé, a to zejména polské národnosti. Většina této tvorby spadala do oblasti užitkové literatury, patřily sem například různé polské učebnice, písně, náboženské útvary nebo pochvalné básně.⁵⁹ Slezsko má také stále určité etnické a kulturní propojení se sousedním Polskem, které se odráží i v literatuře, jež nachází inspiraci v polském humanismu a renesanci. Jsou zde velice populární texty polských autorů ze 16. století, které byly Slezany přejímány. Jedním z nejdůležitějších polských básníků, jehož recepcie najdeme v tvorbě mnoha Slezanů, ať už národnosti polské, nebo německé, byl Jan Kochanowski.⁶⁰ O polské písemnictví, především o produkci polských jezuitů, se zajímali také slezští jezuité z Čech, kteří tato díla vydávali a časem i překládali do němčiny.⁶¹

Důkazy o tom, že polská literatura měla ve Slezsku velký vliv, svědčí především díla několika slezských autorů: Walenty Rożdzieńsky, Jan Herbinius, Adam Gdadius (znal velmi dobře i texty Reje a Kromera, na něž se odvolává), Jerzy Bock, Piotr

⁵⁷ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 584.

⁵⁸ MALICKI, Jan. Kultura literacka mieszczań śląskich XVI w. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 7–9. ISBN 83-04-03227-9.

⁵⁹ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 592.

⁶⁰ GOMUŁA, Urszula. Jan Kochanowski w pismach siedemnastowiecznych autorów śląskich. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 21–42. ISBN 83-04-03227-9.

⁶¹ OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 68.

Wachenius, Jan Malina a Maciej Gutthäter-Dobrcki, kteří byli národnosti polské. Zároveň najdeme i autory německé, kteří se ve Slezsku Kochanowskim nebo i jinými autory inspirovali, popřípadě je překládali. Patří mezi ně především Martin Opitz a Wenzel Scherffer von Scherffenstein, dále jsou známky díla Kochanowského patrné u Friedricha von Logau, Johanna Heermanna, Andrease Gryphia nebo také Angela Silesia. Naposled je třeba zmínit ještě české překlady Kochanowského, a to z Těšínského Slezska od Jiřího Třanovského, které byly součástí jeho zpěvníku *Cithara sanctorum*.⁶²

3.4 AUTOŘI

V barokním Slezsku působili autoři především národnosti německé, kteří v 17. století tvořili vrchol německého literárního umění. Druhou, menší skupinou byli autoři polští, kterým se v 17. století dařilo ve Slezsku rozvíjet polsky psanou literaturu. Posledními autory, kteří se na tomto území podíleli na literární tvorbě, byli původem Češi. Tito česko-slezští tvůrci pocházeli především z Horního Slezska, zejména Těšínska.

Často se stává, že u jednotlivých autorů je problematické zařazení k určité národnosti. Jazyk v té době totiž národní příslušnost autorů neurčoval stejně jako místo narození nebo vzdělání. Spousta autorů se mohla přiklánět ve své tvorbě i k jinému jazyku, než byl jejich rodný, zároveň se běžně pohybovali na územích s osídlením jak německým, tak polským, často také studovali mimo svou domovinu apod. Z těchto důvodů mohlo dojít k tomu, že někteří historikové pokládali autora za Němce, jiní téhož za Poláka.

Většina spisovatelů, až na výjimky, byli učenci, kteří studovali na univerzitách a měli filologické vzdělání se znalostí rétoriky a poetiky téměř nezbytné pro básnickou tvorbu. Básnictvím se ovšem v 17. století nebylo možné živit, autoři proto byli zároveň duchovními, gymnaziálními nebo univerzitními profesory, lékaři nebo právníky. Ti, kteří dosáhli pouze nižšího vzdělání, například prošli pouze latinskou školou nebo nedokončili studia na univerzitě, zůstali u povolání, jako jsou písař, korektor, notář, lékárník nebo domácí učitel.⁶³

Prvním a jedním z nejvýznamnějších německo-slezských básníků doby baroka byl Martin Opitz (1597–1639). Opitz studoval na Schönaichianum v Bytomi nad Odrou

⁶² GOMUŁA, Urszula. Jan Kochanowski w pismach siedemnastowiecznych autorów śląskich. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 21–42. ISBN 83-04-03227-9.

⁶³ KADŁUBEK, Zbigniew. Poetyckie Okruchy Baltazara Exnera (1576-1624). Uwagi o manieryzmie na Śląsku. *Śląskie miscellanea: Tom 13*. 2000, (23), 13. ISBN 83-87819-06-9.

a dále pak na univerzitách ve Frankfurtu nad Odrou, Heidelbergu a Holandsku. Kromě toho, že byl významným básníkem, byl také diplomatem, kterého cesty zavedly například do Polska, kde se setkal s králem Vladislavem IV., na jehož počest napsal některé své výtvořky. Navštívil také Prahu, Paříž, Vídeň, Berlín atd. Opitz byl průkopníkem nového německého básnictví, který stojí u základů literatury psané v národním jazyce – němčině. Jeho zásadní dílo *Das Buch von der Deutschen Poeterey*, vytváří nová pravidla pro básnickou tvorbu, určuje například prozódii, která musí být německá místo latinská, nařizuje přirozený akcent slov a výskyt pouze střídavých veršů.⁶⁴

Ve slezské Boleslavi se vytvořil první slezský literární kroužek, který následoval tvorbu Martina Opitze. Patřil k němu například Christoph Köler (1602–1658), který dílo mistra napodoboval a jehož smuteční řeči jsou důležitým zdrojem pro poznání života Martina Opitze. Druhým Opitzovým žákem a zároveň příbuzným byl Andreas Tscherning, (1611–1659), profesor na univerzitě v městě Rostock v Německu. Napsal básnickou sbírku: *Deutscher Gedichte Frühling* (1642) nebo dílo *Vortrag des Sommers* (1658) a také vytvořil po Opitzovi druhou, doplňující poetiku. Třetí, stejně jako dva předchozí narozen v Boleslavi, byl jezuita Andreas Scultetus. Byl profesorem v Opavě, kde napsal například: *Österliche Triumphposaune*. Jeho dílo však bylo téměř zapomenuto až do doby, než je znovu objevil a uveřejnil G. E. Lessing.⁶⁵

Opitzova tvorba se promítla také do děl dalších autorů – Johanna Petera Titze (1611–1689) a Christoha Kaldenbacha (1613–1698). Oba byli tvůrci poetik podle předlohy Martina Opitze. Titz byl profesorem na gdaňské *Marienschule* a jeho poetika, která znovu dokumentovala Opitzovo učení, vyšla v roce 1642. Kaldenbach, profesor v Tübingenu, napsal svou poetiku později, a to v roce 1674.⁶⁶

Dalším autorem, jehož tvorba už se od Opitzovy předlohy vzdalovala a vytvářela si vlastní individuální charakter, byl Nikolaus Peucker (1620/25–1674) se sbírkou *Wohlklingende lustige Pauke*. Heinrich Mühlport (1634–1681) z Vratislavi, žák

⁶⁴ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 113–123. ISBN 978-3-406-58757-3.; SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 12–17.

⁶⁵ HECKEL, Hans a Hans M. MEYER. Literatur und Geistesleben. In: PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. s. 203–205. ISBN 3-875-61-175-6.

⁶⁶ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 125–126.

Kölera, byl jedním z nejlepších lyriků, protože dokázal do básní vložit osobní přítomnost a zahrát u srdce. Jeho znamenitým textem je například *Sechstinne*.⁶⁷

Hans von Assig (1650–1694) a Hans Aßmann von Abschatz (1646–1699) byli autoři písíci ke konci 17. století a jejich tvorba je určitým předstupněm Hoffmannswaldaua. Assig pocházel z Vratislavi, studoval v Lipsku právo a jeho sbírka vyšla až po jeho smrti v roce 1719. Posmrtně vyšla i sbírka Abschatze, který si ovšem již za života vybudoval zvučné jméno.⁶⁸

Úplným protikladem Martina Opitze byl Christian Hoffman von Hoffmannswaldau (1616–1679), který stojí na vrcholu slezské barokní lyriky. Ze svého rodného města Vratislavi cestoval přes Gdaňsk do Leiden, poté do Anglie, Francie a Itálie. Po návratu byl starostou, diplomatem a císařským rádcem. Byl autorem epigramů, které patřily k jeho rané tvorbě, dále psal duchovní písně, poetické epištoly aj. Své zásadní dílo *Heldenbriefe* vydal v roce 1663. Hofmannswaldauova díla pak vydal další slezský básník, Benjamin Neukirch (1665–1729).⁶⁹

Následující dva autoři byli vzdáleni tvorbě jak Opitze, tak i Hoffmannswaldaua. Nebyli klasickými básníky ve smyslu té doby, svými díly se odlišovali od jiných, typicky barokních básníků. Byli to tito: Wenzel Scherffer von Scherffenstein (viz samostatná kapitola) a Friedrich von Logau.⁷⁰ Logau (1604–1655) byl jeden z nejznámějších epigramatiků zabývajících se především satirou, narodil se v knížectví Břežském a studoval ve Frankfurtu nad Odrou. Předlohou mu byl Angličan Owen, podle jehož epigramů vydal sbírku *Deutscher Sinngedichte drei Tausend*. Významným se stal ale především díky své nelítostné kritice doby.⁷¹

Prvním autorem zabývajícím se mystikou byl ve Slezsku po Jakobu Böhmovi Abraham von Franckenberg (1593–1652). Kromě mystiky ho zaujala astrologie, alchymie a medicína, své představy pak vyjádřil ve svém spise *Mir Nach*, který napsal v roce 1637. Přítelem Franckenberga byl další mystik Johann Theodor Tschesch, který se

⁶⁷ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 126–127.

⁶⁸ Tamtéž, s. 127–128.

⁶⁹ HECKEL, Hans a Hans M. MEYER. Literatur und Geistesleben. In: PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 226. ISBN 3-875-61-175-6.; SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 36–37.

⁷⁰ MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 592.

⁷¹ HECKEL, Hans a Hans M. MEYER. Literatur und Geistesleben. In: PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 206. ISBN 3-875-61-175-6.

narodil v roce 1595 a zemřel 1649. Také David Schweinitz, méně známý autor mystické lyriky, patřil k přátelům okolo Franckenberga.⁷²

Dva největší mystikové 17. století ve Slezsku byli Johannes Scheffler a Daniel Czepko (viz samostatná kapitola). Johannes Scheffler, známý také jako Angelus Silesius, se narodil v roce 1624 ve Vratislavi jako syn polského šlechtice a zemřel ve stejném městě v roce 1677. Scheffler byl protestantem do roku 1653, kdy konvertoval ke katolicismu. Jeho nejznámějším dílem je *Cherubinischer Wandersmann*, sbírka především dvouveršových rýmovaných alexandrínů.⁷³

Christian Knorr von Rosenroth (1636–1689), který se inspiroval Angelem Silesiem, studoval v Lipsku teologii, filozofii, medicínu a jazyky. Na vzdělávací cestu se vydal do Francie, Holandska a Anglie, jeho dílem byly především překlady a komentáře, z menší části básnické texty. Zajímal se o židovství, což lze vyčíst z jeho textu *Eigentliche Erklärung über die Gesichter der Offenbarung S. Johannis*.⁷⁴

Jedním z posledních mystiků je Quirinus Kuhlmann (1651–1689), který se narodil ve Vratislavi a studoval právo v Jeně. Jeho známé dílo *Kühlpsalter* vyšlo v letech 1684–86 v Nizozemí. Kuhlmann byl obviněn v Moskvě z kacířství a také tam byl následně upálen.⁷⁵

Snad nejznámějším básníkem slezského baroka byl Andreas Gryphius. Narodil se v Hlohově v roce 1616, studoval na akademickém gymnáziu v Gdaňsku, kde vznikly jeho první básně v němčině. Dále studoval v Leidenu a cestoval po západní Evropě, byl mimo jiné v Paříži, Římě nebo Florencii. Gryphius byl mistrem sonetu, zároveň ale tvořil i dramata, napsal například komedii *Horribilicribrifax Teutsch* nebo tragédii *Leo Armenius*. Zemřel v roce 1664 tam, kde se narodil. Jeho syn, Christian Gryphius (1649–1706), také slezský básník, dílo svého otce vydal.⁷⁶

Druhým velkým dramatikem a zároveň diplomatem byl Daniel Casper von Lohenstein, narozený v roce 1635 v Němci. Studoval v Lipsku a v Tübingenu, poté ho

⁷² LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 136–137.

⁷³ SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 42.

⁷⁴ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 827–830. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁷⁵ HECKEL, Hans a Hans M. MEYER. *Literatur und Geistesleben*. In: PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 217. ISBN 3-875-61-175-6.

⁷⁶ SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 28–34, 43.

cesty zavedly do holandského Leidenu, kde stejně jako Gryphius poznal tamní divadlo. Jeho dramata čerpají především z historických témat, příkladem je například *Cleopatra*.. Zemřel v roce 1683 ve Vratislavi.⁷⁷

Třetí slezský dramatik období baroka byl Johann Christian Hallman (1640–1704), který napsal okolo osmnácti her. Dále se ve Slezsku objevovali ještě méně známí autoři jako Paul Winckler (1630–1686), autor románu *Der Edelmann*.⁷⁸

Mimo německou literaturu, jak již bylo řečeno, ve Slezsku existovala i literatura česká a polská. Třebaže bylo těchto polských a českých autorů ve Slezsku mnohem méně než těch německých a v obecném povědomí nejsou příliš známí, v národních literaturách dokázali sehrát i významné role. Zároveň by bez nich nebyl možný celkový obraz slezské literatury, do které se také řadili.

Nejznámějším česko-slezským autorem byl Jiří Třanovský z Těšína (1592–1637). Jedná se ještě o spisovatele reformačního, který sehrál významnou národní roli ve vztahu se sousedním Slovenskem. Ačkoliv ve Slezsku příliš nepobýval, studoval v Německu a poté se zdržoval v Praze, v Holešově a ve Valašském Meziříčí, má slezský původ na jeho dílo vliv. Tvořil jak v jazyce latinském (*Ódy*), tak i českém (*Cithara sanctorum*). Podobný vliv na česko-slovenské vztahy měli i jiní slezští autoři, byli to například Štěpán Třebnický a Jiří Joannid Frýdecký.⁷⁹

Dalším významným Slezanem byl Kašpar Knittel (1644–1702), který pocházel z Kladska a byl profesorem a poté i rektorem na pražské univerzitě. Měl velký vliv na česká barokní kázání, jeho *Řeči akademické* velmi ovlivnily české kazatele.⁸⁰

Barokní autoři ze Slezska, kteří měli vliv na barokní literaturu v Čechách, byli tito: Adam Kravařský ze Šlevic (1585–1655), Martin Středa (1587–1649), Jeronym Hirnheim (1637–1679), Vojtěch Martinides (1606–1681), Josef Novák, Daniel Nitsch (1651–1709), Kristián Bohumír Hiršmencl (1638–1703), Valentin Bernard Jestřábský (1630–1719), Jan Josef Božan (1644–1716), Stanislav Rapal (1640, Frýdek), Bohumír

⁷⁷ MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 420–433. ISBN 978-3-406-58757-3.

⁷⁸ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960, s. 165, 168.

⁷⁹ VILIKOVSKÝ, Jan. Starší literatura slezská a její význam v literatuře české. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 16–18. ISBN 80-238-4523-3.

⁸⁰ Tamtéž, s. 20.

Hynek Bilovský (1659–1725), Jan Brhla, Tomáš Xaverius Laštovka, Matěj Vieriis (1634–1680), Řehoř František Čichovský, Celestin Arlet, Jan Arnold z Dobroslavína aj.⁸¹

Prvním známým polským autorem období německého baroka ve Slezsku byl Walenty Rożdzieński. Datum jeho narození není přesně známo, bylo to asi kolem roku 1570 u Katovic. Rożdzieński byl hutníkem, pocházel z německé rodiny a jeho poema *Officina ferraria abo Huta i warsztat z kuźniami szlachetnego dzieła żelaznego*, která byla vydána v roce 1612 v Krakově, popisovala historii a techniku obrábění železa.⁸²

Adam Gdacijs, druhý známější slezský autor polské národnosti, se narodil v roce 1615 v Klučborku. Studoval mimo jiné ve Vratislavi a Toruni. Gdacijs zemřel v roce 1688. Ve své literatuře používal jako jeden z prvních slezské nářečí, napsal díla: *Postilla popularis* (1651), *Dyskurs o pijaństwie* (1681), *Dyskurs o pańskim i szlacheckim stanie albo rycerskim stanie* (1679) aj.⁸³

Polským protestantem, který se zdržoval v Břežském a Olešnickém knížectví, jež byly azylem pro polské luterány ze Slezska, byl Jerzy Bock (1621–1690). Bock je známý svým polským překladem obřadní knihy *Agenda to jest Porządek Kościołów Ewangelickich Księstwa Oleśnickiego* a poemou *Nauka domowa*.⁸⁴

Dalšími polskými autory ze Slezska jsou například Jan Malina (1620–1672), který se narodil v Klučborku, avšak psal v oblastech mimo Slezsko, například v Litvě a Prusku, a Jan Herbinius (1626–1679), jenž byl prvním autorem polského katechismu pro Slezsko, který vyšel v roce 1660 v Olešnici.⁸⁵

Jak již bylo řečeno, existovali i autoři, jejichž zařazení k určité národnosti nemusí být jednoznačné. Jde především o autory novolatinské, kteří za každou cenu jazyk polský umět nemuseli, ale na polskou kulturu navazovali. Jedná se například o tyto: Andrzej (Andreas) Schoneus (1552–1615) z Hlohova, Szymon Pistorius (asi 1568–1638) z Opolí, Joachim Pastorius (1611–1681) z Hlohova, Samuel Pollucius,

⁸¹ VAŠICA, Josef. Účast Slezska na českém literárním baroku. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 22–40. ISBN 80-238-4523-3.

⁸² LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974, s. 486–488.

⁸³ Tamtéž, s. 489–490.

⁸⁴ OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 73–74.

⁸⁵ Tamtéž, s. 71.

Christian Rohrmann (1672–1731) aj. Latinsky dále psali: Tobias Aleutner (1574–1633) z Hlubčic, Baltazar Exner (1576–1624) z Jelení Hory a desítky dalších.⁸⁶

3.5 SLEZŠTÍ NĚMEČTÍ AUTOŘI V ČESKO-POLSKÉM KONTEXTU

Vzhledem k politické a kulturní situaci ve Slezsku v 17. století, která byla popsána výše, se dá předpokládat, že němečtí autoři ze Slezska byli v kontaktu s Polskem a polskou kulturou, popřípadě s kulturou českou. Vznikají také mnohé překlady německých autorů do polštiny, některé dokonce již v 17. století, jiné později. Němečtí slezští autoři jsou zároveň často předmětem bádání polských vzdělavců, a to zejména díky inspiraci polskou kulturou a literaturou, která se promítla v jejich dílech.

Mezi německými autory původem ze Slezska jich velká část obdivovala polštinu, proto také polštinu ovládali a často i překládali polskou poezii do jazyka německého. Jejich znalost tohoto jazyka souvisela i se vzděláním v Polsku nebo s diplomatickými důvody. Většina těchto slezských básníků ve svých verších oslavovala polské vládcy a známé polské osobnosti, nejvíce takových chvalo zpěvů pak bylo na slezské Piastovce.⁸⁷

Jako prvního můžeme zmínit Martina Opitze, který byl historiografem a sekretářem polského krále Vladislava IV. Ke králi se dostal poté, co dvakrát navštívil Polsko, zdržoval se v Toruni a Gdaňsku jako i jiní autoři, a nakonec sem v roce 1635 utekl do exilu. U básníka je zajímavý i genealogický původ jeho jména Opitz, které by mohlo vycházet z polského Opeć. V Opitzových dílech se často objevují polská jména, v předmluvě k jeho *Annolied* zase odvozoval polské názvy měst jako Vratislav, Břeh apod., z polských označení.⁸⁸ Kromě jazyka polského ovládal Opitz údajně i řečtinu, italštinu, francouzštinu, maďarštinu, dokonce rozuměl i česky.⁸⁹

Dalším německým slezským autorem, který uměl polsky, byl Andreas Gryphius, který navštěvoval školy v Gdaňsku a v polském městě Wschowa. Autor si cenil díla spisovatele Kochanowského, sám pak překládal jiné polské autory, Sarbiewského a Szymonowice. Pro knížete Kristiána z knížectví Lehnického napsal Gryphius operu

⁸⁶ KADLUBEK, Zbigniew. Traktem literackim. In: *Mysleć Śląsk: Wybór esejów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 30, 31, 36. ISBN 978-83-226-1594-2.

⁸⁷ KOSELLEK, Gerhard. *Reformen, Revolutionen und Reisen: Deutsche Polenliteratur*. 2. vyd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000. ISBN 3447043008, s. 43.

⁸⁸ LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974, s. 492–493.

⁸⁹ OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 80.

Piastus. Dále se u něj ještě objevují důkazy stejně jako i například u Lohensteina, že čerpal z polských historických zdrojů, jako je kronika Jana Długosze. Některá taková polská díla se nacházela i v Gryphiově knihovně.⁹⁰ Syn Andrease Gryphia Christian je zase zajímavě spjat s Polskem tím, že se nějakým způsobem pravděpodobně za Poláka považoval, protože se podepisoval slovem *Polonus*.⁹¹

Angelus Silesius pocházel z polské rodiny, jeho otec Stanislav Scheffler (Szeffler) byl měšťan z Krakova. Sám Johannes pravděpodobně polský jazyk znal, protože v některých jeho poetických dílech je možné najít polský tón, navíc se dá předpokládat, že ho otec polštině učil. Jeho snad nejznámější dílo *Cherubinischer Wandersmann* bylo v Polsku velmi rozšířené, znali ho dokonce až na Ukrajině.⁹² Sám Adam Mickiewicz, jeden z nejvýznamnějších polských autorů, části jeho díla přeložil. Přes Mickiewiczův překlad se poté k tvorbě Angela Silesia dostal Karel Havlíček Borovský, jenž překládal mimo jiné i Friedricha von Logau. První překlad do češtiny vytvořil ovšem podle příspěvku Jana Malury⁹³ již Jan Liberda, rodák z Těšínska, tvořící v 18. století. Schefflerovo dílo se pak dočkalo ještě několika dalších překladů do češtiny, které vytvořili Alois Lang (1909, druhé rozšířené vydání pak vyšlo v roce 1922), Otokar Fischer (1922), O. F. Babler (1938), který napsal zároveň práci o roli Angela Silesia ve slovanské literatuře, a Miroslav Matoušek (jednotlivé části vyšly v letech 1980 a 1984, v roce 1993 pak vyšlo dílo celé).⁹⁴

Další skupinou autorů, kteří měli slovanské znaky, byli zejména němečtí slezští mystici. Jde především o jejich jména, jež poukazují na slovanský původ: Böhme, Czepko, Tschesch apod. Ostatní autoři se zase často o Polsko zajímali a to se projevilo v jejich tvorbě. Z polských písní například čerpá Johann Heermann, Kaldenbach píše polské chvalozpěvy a Christoph Köler vytvořil chvalořeči pro volovská knížata. Mnoho autorů také určitou dobu v Polsku pobývalo, jako například Neukirch, který se zdržoval

⁹⁰ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 137, 140, 149. ISBN 83-7096-416-8.; LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974, s. 493.; OGRÓDZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 80.

⁹¹ KADŁUBEK, Zbigniew. Traktem literackim. In: *Myślec Śląsk: Wybór esejów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 32–33. ISBN 978-83-226-1594-2.

⁹² LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974, s. 492.; OGRÓDZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 80.

⁹³ MALURA, Jan. České exulantské kancionály doby baroka a Dolní Slezsko. In: *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu: Literatura - język - kultura*. Wrocław: ATUT, 2003, s. 84. ISBN 83-9247-61-5.

⁹⁴ ŻYGADŁO, Dorota. Angelus Silesius znany w Czechach. In: *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu: Literatura - język - kultura*. Wrocław: ATUT, 2003, s. 79. ISBN 83-9247-61-5.

v Toruni, nebo Abraham von Franckenberg a Hoffmann von Hoffmannswaldau, kteří si vybrali polský Gdaňsk stejně jako Johann Peter Titz, jenž byl v Gdaňsku učitelem na *Marienschule*. Neukirch, Hoffmannswaldau a Titz patřili také k těm, kteří tvořili chvalozpěvy na polské vládce.⁹⁵

⁹⁵ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 140. ISBN 83-7096-416-8.; LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974, s. 492–493.; OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965, s. 79.

4 BĀDÁNĪ SLEZSKĚ LITERATURY

4.1 STAV BĀDÁNĪ HISTORIE SLEZSKA

Slezsko je historické území, kde docházelo ke střetu kultur, proto o něj mají zájem badatelé němečtí, polští a čeští. Každý národ má ovšem poněkud odlišné zaměření takového výzkumu, což vychází z několika faktů. Jde například o národnostní složení ve Slezsku v určitém období a v určité lokalitě nebo o vlivy na slezskou kulturu z okolních zemí, o historické přiřazení Slezska k určitému území, například k zemím Koruny české apod. Z tohoto důvodu je velmi obtížné vytvořit historický obraz Slezska, aniž by byl nějakým způsobem ovlivněn z hlediska národního. Každý národ, který nějakým způsobem do dějin tohoto území zasáhl, vidí Slezsko z jiného úhlu pohledu. Pro Čechy to může být ztracená země za vlády Marie Terezie, pro Poláky historické území, které znovu získali až v novodobých dějinách, a pro Němce území, kde vývoj několik staletí určoval národ německý.⁹⁶

Nejrozsáhleji se Slezskem zabývají badatelé z Německa, a to jak po globální stránce, tak při zaměření se na konkrétnější jevy. V Německu také vznikla již před rokem 1945 instituce (na rozdíl od Česka), která se zabývala historií a kulturou Slezska. *Historische Kommission für Schlesien*⁹⁷ vznikla v roce 1921 ve Vratislavi a poté byla znovuobnovena po válce v roce 1950. Významnými členy této instituce jsou nebo byli například: Arno Herzig, autor díla *Geschichte Schlesiens: Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*⁹⁸ (2015), J. Joachim Menzel, který s Ludwigem Petrym vydal v roce 1973 třísvazkové dílo *Geschichte Schlesiens*⁹⁹ a Joachim Bahlcke, aktuálně první předseda této historické komise, který se zabývá zejména historií raného novověku. Můžeme zde zmínit například jeho dílo *Schlesien und die Schlesier*¹⁰⁰ (1996). Další důležitou postavou zabývající se historií byl Klaus Garber, který vydal v roce 2005 sborník *Kulturgeschichte*

⁹⁶ URBANEC, Jiří. *Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009, s. 7–8. ISBN 978-80-7248-514-7.

⁹⁷ Více informací *Historische Kommission für Schlesien* [online]. 2009-2017 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.hiko-schlesien.de/?q=de>

⁹⁸ HERZIG, Arno. *Geschichte Schlesiens: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München: Beck, 2015. ISBN 978-3-406-67665-9.

⁹⁹ PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL, ed. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 181–229. ISBN 3-875-61-175-6.

¹⁰⁰ BAHLCHE, Joachim. *Schlesien und die Schlesier*. 1. vyd. München: Langen Müller, 1996. ISBN 978-3-7844-2549-8.

Schlesiens in der Frühen Neuzeit,¹⁰¹ v němž jsou obsaženy zajímavé příspěvky známých německých, polských i jiných badatelů.

Pro Polsko je území Slezska také velmi významné zejména proto, že největší část tohoto historického území je dnes součástí polského státu, ale i kvůli historickému postavení Slezska, kdy zde byl silný polský živel. Polská bádání jsou realizována především odborníky ze slezského území, jako jsou Katowice, Opolí, Vratislav apod. Vzhledem k tomu, že německá národnost ve Slezsku hrála v historii významnou roli, jsou polskými badateli především germanisté, pro které je toto území vědecky velmi zajímavé. Často také spolupracují s německými výzkumy, což bylo samozřejmě možné až po pádu železné opony.¹⁰²

V Polsku vznikla také instituce zabývající se Slezskem již před rokem 1945. Jedná se o *Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu*,¹⁰³ jehož historie sahá do 30. let minulého století. Dalším důležitým zdrojem informací, který v Polsku vznikl, je časopis *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*,¹⁰⁴ vycházející již od roku 1946, v němž jsou publikovány výsledky bádání především z oblasti Slezska, a to od odborníků nejen z Polska, ale i Německa, Česka, Ameriky, Maďarska a Rakouska. Z podstatných prací zabývajících se dějinami Slezka bych zde zmínila především dílo *Historia Śląska*¹⁰⁵ vydané Karolem Maleczyńským, které přináší celkový obraz historického Slezska se všemi aspekty a z něhož hojně čerpá i tato práce.

Nejméně rozsáhlé bádání nad historií Slezska představuje bádání české. Zde před rokem 1945, na rozdíl od Německa a Polska, žádná instituce zabývající se výzkumem Slezska neexistovala. *Slezský studijní ústav* se začal formovat až od roku 1945 jako polytematické vědecké pracoviště. Zatímco v Německu a Polsku byla po válce stále rozšiřována vědecká pracoviště a vznikaly stále výzkumy týkající se historie Slezska, v Československu byly kvůli vládnoucímu komunistickému režimu snahy o rozšiřování výzkumů tohoto historického území z politických důvodů značně omezovány. Tato situace se mění až od roku 1989, kdy se dějiny Slezska staly základem

¹⁰¹ GARBER, Klaus, ed. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 3–48. ISBN 3-484-36611-7. ISSN 0934-5531.

¹⁰² CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹⁰³ Více informací *Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu* [online]. 2017 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.instyutslaski.com/>

¹⁰⁴ Více informací *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* [online]. 2017 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://sobotka.uni.wroc.pl/pl/>

¹⁰⁵ MALECZYŃSKI, Karol, red. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963.

výzkumů pro Slezský ústav, vznikají i nová pracoviště, například na nové Slezské univerzitě v Opavě, také se vydávají různé časopisy a konají se mezinárodní konference s polskými a německými badateli.¹⁰⁶

Otázkou dosavadních výsledků na poli bádání historie Slezska v české historiografii se dále ve svém příspěvku zabývá Irena Korbelářová.¹⁰⁷ Autorka sama velmi přispívá k výzkumné činnosti zabývající se historií Slezska, je spoluautorkou knihy *Slezsko v dějinách českého státu*,¹⁰⁸ která byla vydána v roce 2012 pod vedením Zdeňka Jirásky a za spolupráce autorů Radka Fukaly, Jaromíra Olšovského, Dušana Uhlíře a Rudolfa Žáčka. Poslední zmiňovaný je sám autorem díla *Dějiny Slezska v datech*¹⁰⁹ z roku 2004. Samozřejmě prací spojených s historií Slezska vzniklo již nespočet, ale žádná zatím neobsahuje všeobecný přehled dějin Slezska s pohledem politickým, ale i kulturním, hospodářským, literárním apod., jako je tomu u prací německých a polských.

4.2 SLEZSKÁ LITERATURA V ČESKÝCH A POLSKÝCH BÁDÁNÍCH

Na začátku této kapitoly bych se chtěla nejprve zaměřit na dva pojmy, a to *slezská literatura* a *slezští autoři*. Tyto pojmy vysvětluje ve svém příspěvku ze sborníku prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity Kirsti Dubeck¹¹⁰ a já chci jejich význam postihnout tak, jak jsou myšleny v této práci. Vzhledem k tomu, že se práce věnuje zejména literatuře v 17. století, budeme tyto dva pojmy také vztahovat pouze na literaturu v tomto období.

Pojem *slezská literatura* je zde použit pro literaturu, která zde ve zmíněném období vznikla, která se zde užívala a která ovlivnila kulturu Slezska. Nejčastěji se v takovémto případě bude jednat o literaturu německou prožívající v 17. století rozmach, avšak stále vzniká literatura v latině, pro Slezsko rovněž důležitá. Do *slezské literatury* je

¹⁰⁶ KALUS, Jaromír. Slezský ústav a výzkum dějin Slezska: Úvodní slovo. In: *Slezsko v dějinách českého státu: sborník příspěvků z vědecké konference k 50. výročí Slezského ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 9–12. ISBN 80-86101-18-5.

¹⁰⁷ KORBELÁŘOVÁ, Irena. Slezsko v dějinách českého státu v letech 1335–1740 v české historiografii. In: *Slezsko v dějinách českého státu: sborník příspěvků z vědecké konference k 50. výročí Slezského ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 109–121. ISBN 80-86101-18-5.

¹⁰⁸ Druhý díl knihy: FUKALA, Radek, Irena KORBELÁŘOVÁ, Jaromír OLŠOVSKÝ, Dušan UHLÍŘ, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-169-9.

¹⁰⁹ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8.

¹¹⁰ DUBECK, Kirsti. „Slezská literatura“ nebo „literatura ve Slezsku“?: Terminologické srovnání současných německých, polských a českých pojmů. In: *Region a jeho reflexe v literatuře*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1997, s. 27–40. ISBN 80-7042-483-4.

nutno zařadit i literaturu českou a polskou, která vznikla na tomto území, i když je často přiřazována k národním literaturám.

Slezští autoři zde budou chápáni především jako ti, kteří mají ve Slezsku svůj původ, stejně jako je chápal ve svém díle *Geschichte der Literatur Schlesiens* německý literární historik Arno Lubos.¹¹¹ Nejčastěji zde půjde o německé barokní autory, stojící v té době na vrcholu německé literární tvorby. Ze Slezska ovšem pocházejí i autoři čeští a polští, kteří na tomto území také tvořili, proto by také neměli být opomenuti. Nutno dodat, že jazyk autora zásadně určuje jeho přiřazení národní, avšak ani to nemusí být vždy jednoznačné. Stále existují autoři, již se projevují ve svých dílech pouze latinsky, z takových se poté stávají autoři „bez domova“ a lze je jen těžko přiřadit jinam než právě do Slezska.

Ač se v mé práci mluví o *slezské literatuře*, fakticky nikdy nedošlo k tomu, že by existence nějaké specifické *slezské literatury* byla obhájena.¹¹² Neexistují zde žádné specifické znaky, které by spojovaly autory v tomto historickém regionu a nějak je odlišovaly od ostatních národních kultur. Co ale říci můžeme je, že slezský literární život měl na okolní národní kultury vliv, stejně jako ho ony měly na Slezsko. Důkazy o tom byly v této práci postupně dokládány, vycházejí obecně již z politické a kulturní situace ve Slezsku a prakticky je můžeme spatřit při čtení některých z děl slezských autorů.

Dosud nevzniklo dílo, které by se rovnalo práci Arno Lubose, obsahující dějiny literatury ve Slezsku komplexně se všemi autory z tohoto území bez ohledu na jejich národnost. V Polsku i Česku byla psána díla, která se zaměřovala pouze na národní literaturu na území Slezska. V Polsku vzniklo například dílo Wincenty Ogrodzińskiego *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*¹¹³ nebo dílo Jana Zaremby *Śląski Korbut*,¹¹⁴ což je bibliografie polského písemnictví ve Slezsku.

V Česku se probouzí zájem o bádání literárního dění ve Slezsku až po 2. světové válce, avšak ještě dlouho jsou tyto výzkumy orientovány pouze na literaturu českou. To se mění až v novějších bádáních a pracích, kde za zmínku stojí například dílo Jiřího Urbance *Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka*,¹¹⁵ ve kterém se autor snaží

¹¹¹ Třetí svazek, kde se vyskytuje i literatura česká a polská: LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974.

¹¹² URBANEC, Jiří. *Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009, s. 8. ISBN 978-80-7248-514-7.

¹¹³ OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965.

¹¹⁴ ZAREMBA, Jan. *Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku "Śląski Korbut"*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.

¹¹⁵ URBANEC, Jiří. *Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-514-7.

pojmut literaturu tohoto období komplexně. Zajímavé je pak například i vydání *Velkých dějin zemí Koruny české*,¹¹⁶ kde je sice Slezsko uváděno spíše jen okrajově, ale nachází se zde kapitola věnovaná přímo německým slezským autorům 17. století.

Zájem ze strany německých badatelů o autory německé národnosti ze Slezska v 17. století je z logických důvodů značný, jde přece o ty autory, kteří utvářeli národní německou literaturu. Pro badatele z Polska je ale tato německá literatura také zajímavá, a to zejména kvůli německo-polskému kulturnímu prolínání. Jak již bylo řečeno, řada autorů uměla polsky, zároveň se jejich literatura inspirovala spisovateli z Polska, v jejich dílech se často setkáváme s polskými vládci, někdy je také sám autor původem z polské rodiny a podobně. Tato a podobná fakta vedou k tomu, že v Polsku existuje spousta prací, zabývajících se autory německo-slezskými v době 17. století.

Nejčastěji se setkáme s pracemi o německých autorech a literatuře ve Slezsku v 17. století u polských germanistů, a to převážně z univerzity ve Vratislavi. Prvním z nich a zároveň zakladatelem germanistiky ve Vratislavi byl Jan Pipek (1887–1970),¹¹⁷ který se zajímal právě o slezská témata. Na barokní drama ve Slezsku se soustředil zejména Ryszard Ligacz (1903–1980),¹¹⁸ který napsal také články o vztahu Martina Opitze k polskému Vladislavu IV., například *Martin Opitz der Hofhistoriograph Wladislaus IV. und sein Verhältnis zu Polen*.¹¹⁹

Zdzisław Żygulski,¹²⁰ literární historik, který po Pipekovi převzal katedru germanistiky, se zasloužil o iniciování projektů v oblasti bádání baroka. Spolu s dalším germanistou, Marianem Szyrockim (1928–1992),¹²¹ žákem Jana Pipeka, vydal dílo *Silesiaca, wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych*

¹¹⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek VIII. 1618–1683*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

¹¹⁷ Více informací k badateli: CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹¹⁸ Více informací k badateli: CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹¹⁹ Zmínka o tomto díle PAULUS, Julian a Robert SEIDEL. *Opitz-Bibliographie: 1800-2002*. Heidelberg: Palatina Verlag, 2003. ISBN 3-932608-03-8.

¹²⁰ Více informací k badateli: CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹²¹ Více informací k badateli: STROKA, Anna. Marian Szyrocki und die deutsche Literatur in Schlesien. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

*i polskich przekładach.*¹²² Sám Żygulski nebyl badatelem slezského baroka, ale díky němu se o polsko-německé literární vztahy v tomto období začala katedra velmi zajímat. Szyrocki dostal jako téma disertační práce probádání Martina Opitze, se kterým následně promoval. Marian Szyrocki se poté stal jedním z nejvýznamnějších badatelů slezského baroka, usiloval o mezinárodní výzkum především s Německem, což se mu podařilo. Věnoval se autorům, jako byli Martin Opitz, Andreas Gryphius nebo Daniel Czepko. Jeho fundamentální dílo *Die deutsche Literatur des Barock. Eine Einführung*¹²³ patří k základům vědecké literatury o době baroka.¹²⁴

Další, kdo se ve Vratislavi podílel na zkoumání německé barokní literatury ve Slezsku, byla Anna Stroka. Ta se věnovala sice primárně bratrům Hauptmannovým, ale v rozsahu jejích prací nechyběli ani takoví jako Angelus Silesius, Jakob Böhme nebo Friedrich von Logau.¹²⁵

Gerhard Kosellek nebo také Gerard Koziellek je rovněž významný germanista, který posunul polsko-německá bádání nad historií Slezska o kus dále. Jeho práce začaly zkoumáním Opitzova žáka Christopa Kölera. Po roce 1989 došlo ke zlepšení možností spolupráce německých a polských badatelů, díky čemuž mohl Kosellek vydat článek o vztazích slezských barokních básníků k Polsku. Ten vyšel v roce 1992 v čtvrtletníku *Schlesien*. Dále se stal spoluvydavatelem časopisu *Oberschlesisches Jahrbuch* a také pořadatelem různých konferencí týkajících se slezské literatury. Zajímavé je například jeho vydání *Die Oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*,¹²⁶ které obsahuje zajímavé příspěvky i zahraničních autorů například z Čech. Kosellek vydal spoustu zajímavých příspěvků nejen o barokní literatuře, ale i o autorech, jako byli Martin Opitz, Wenzel Scherffer von Scherffenstein (*Polonica in Scherffers literarischem Werk*,¹²⁷ zařazena do sborníku ze zmiňované konference) apod.¹²⁸

¹²² SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957.

¹²³ SZYROCKI, Marian. *Die deutsche Literatur des Barock: eine Einführung*. Nachdr. Stuttgart: Reclam, 1994. ISBN 978-3-15-009924-7.

¹²⁴ STROKA, Anna. Marian Szyrocki und die deutsche Literatur in Schlesien. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹²⁵ CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 21–22. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹²⁶ KOSELLEK, Gerhard, ed. *Die Oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2001, s. 11–20. ISBN 3-89528-335-5.

¹²⁷ KOSELLEK, Gerhard. *Polonica in Scherffers literarischem Werk*. In: KOSELLEK, Gerhard. *Die Oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2001, s. 91–112. ISBN 3-89528-335-5.

Aktuálně se na bádání německé literatury ve Vratislavi podílí Mirosława Czarnecka, která je nástupkyní Mariana Szyrockého. Czarnecka se specializuje na ženskou literaturu, dále organizuje různé konference, kde bývá tématem také literatura baroka. Podílí se rovněž na vydávání časopisu *Daphnis: Zeitschrift für Mittlere Deutsche Literatur und Kultur der Frühen Neuzeit*.¹²⁹

Dalšími, kdo přispívají k vědecké činnosti v oblasti bádání slezské literatury, jsou Anna Mańko-Matysiak,¹³⁰ také z univerzity ve Vratislavi, dále Zbigniew Kadłubek z univerzity v Katovicích, který napsal spolu s Aleksandrou Kunce dílo *Myślec Śląsk*,¹³¹ kde se mimo jiné zabývá i barokem ve Slezsku, nebo autor Wenzel Scherffer. Tento badatel dále vydal díla zabývající se například méně známými autory ze Slezska, jako byli Baltazar Exner nebo Tobias Aleutner. Posledním, koho bych chtěla zmínit, je Maria Elida Szarota, docentka na katedře německé filologie na Varšavské univerzitě. Napsala například *Piastowie w literaturze niemieckiej XVII w.*¹³²

Důležitými zdroji pro bádání slezské literatury jsou také vydání různých vědeckých časopisů. Zmínila bych zde především časopis *Śląskie miscellanea*, který vychází od roku 1980, a časopis *Germanica Wratislaviensia*,¹³³ jehož první vydání se datuje k roku 1957 a do něhož přispívají germanisti němečtí a polští, mimo jiné například i Marian Szyrocki.

Ačkoliv je výzkumů v oblasti německé slezské literatury poměrně dost, přesto má bádání ještě určité mezery, které je nutno doplnit. Podle Mirosławy Czarnecké¹³⁴ například stále nedošlo k žádnému experimentálnímu výzkumu, kdy by se zjišťovala například podobnost mezi rýmy Kochanowského a epigramy slezských autorů, jako byli

¹²⁸ CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹²⁹ Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. Mirosława Czarnecka. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/bio/CzarneckaMirosławaPL.pdf>

¹³⁰ Informace o badatelce Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. Anna Mańko-Matysiak. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/bio/MankoMatysiakAnnaPL.pdf>

¹³¹ KUNCE, Aleksandra a Zbigniew KADŁUBEK. *Myślec Śląsk: Wybór esejów*. 1. vyd. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007. ISBN 978-83-226-1594-2.

¹³² CZARNECKA, Mirosława. Deutsch-polnische Kommunikation im plurinationalen Kulturkontext des Barock. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 371. ISBN 3-484-36611-7.

¹³³ Informace k časopisu Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. *Germanica Wratislaviensia*. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/magazine/germanica-wratislaviensia/>

¹³⁴ CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 151. ISBN 83-7096-416-8.

Opitz, Czepko nebo Logau. Zatím bylo zkoumání baroka polské germanistiky a komparistiky soustředěno na faktografické a zdrojově orientované bádání. Jde o práce hlavně těchto autorů: Marian Szyrocki, Gerhard Koziłek, Maria Elida Szarota nebo Jan Piprek. Důležitým budoucím cílem polské polonistiky a germanistiky je tedy podle Czarnécké vytvoření srovnávací studie typologických a experimentálních bádání polské a německé literatury baroka.

České bádání německé barokní literatury ve Slezsku je oproti polským sousedům opravdu zanedbatelné. Německá literatura z tohoto období neznámá pro českou germanistiku tak zajímavé téma jako pro tu polskou. Vlivy Polska na německé autory byly určitě větší, než tomu bylo u vlivů českých, avšak přece jen určité prolínání existovalo. Pro Čechy však bude zatím na prvním místě stát probádání Slezska jako takového, v němž stále zaostáváme za našimi sousedy z Německa a Polska, a teprve poté se zde můžeme podrobněji věnovat německé-slezské literatuře baroka. Ani česká-slezská literatura tohoto období nebyla řádně probádána, za zmínku stojí snad jen dílo Josefa Vašicy *Účast Slezska na českém literárním baroku*.¹³⁵ Objevují se samozřejmě i bádání jednotlivých českých autorů ze Slezska, ta jsou ovšem chápána jako součást české národní historie, nikoliv historie slezské.

¹³⁵ VAŠICA, Josef. Účast Slezska na českém literárním baroku. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 22–40. ISBN 80-238-4523-3.

5 WENZEL SCHERFFER VON SCHERFFENSTEIN

5.1 ŽIVOT

Wenzel Scherffer von Scherffenstein¹³⁶ se narodil pravděpodobně v roce 1603 v Hlubčicích v Horním Slezsku. Jeho rod vešel do šlechtického stavu již v 16. století v roce 1561 a pocházel z něj už jeden poeta, Martin Kinner von Scherffenstein (1534–1597), spolupracovník Martina Luthera. Rodina Scherfferů je ke konci 16. století v Horním Slezsku hodně rozvětvená, ale v jakém vztahu jsou tito Scherfferové k básníkovi, není známo. Otcem Scherffera byl pravděpodobně Zachariasz Scherffer, což nelze se stoprocentní jistotou dokázat, stejně jako mnohé další detaily z jeho života, včetně data a místa narození, protože ta se dají vyčíst pouze z jeho vlastních děl.

Své mládí, o kterém toho není mnoho známo, strávil Scherffer v období třicetileté války, která se poté objevuje i v jeho literárním díle. O jeho vzdělání se také neví nic přesného, pravděpodobně nestudoval na univerzitě jako jiní slezští autoři, avšak určitého stupně vzdělání dosáhl, protože znal antické i křesťanské autory, také antickou mytologii, ovládal latinu i polštinu a překládal z nich do němčiny.

Opět pouze z jeho vlastní tvorby můžeme usuzovat, kde Scherffer trávil život před tím, než přišel do Břehu. Bylo to někde v Horním Slezsku, pravděpodobně v městě Těšíně nebo Fryštátu. Tato informace může být zásadní pro vysvětlení faktu, že Scherffer miloval polský jazyk, kulturu a obdivoval polské vládce. V Těšíně a Fryštátu existoval totiž v 17. století ohromný vliv polské kultury, zatímco jeho rodné město Hlubčice byly v době jeho narození spíše pod vlivy českými.

Horní Slezsko musel opustit kvůli pronásledování protestantů, k nimž Scherffer patřil. Existuje i domněnka, že nějakou dobu pobýval u barona Czigana. Okolo roku 1630 přišel do Břehu, kde vstoupil do služby u rodu Piastů jako učitel a také dvorský básník. Ze služby u knížete Jana Kristiána byl ovšem propuštěn, pravděpodobně z nelibosti tohoto vládce, pro něhož Scherffer po jeho smrti nenapsal chvalo zpěv. Protože

¹³⁶ Zdroje informací o životě a díle Scherffera: PIPEK, Jan. *Waclaw Scherffer von Scherffenstein: Poeta Śląski i polonofil XVII wieku*. Opole: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.; KADLUBEK, Zbigniew. *Inter nationes*. In: *Mysleć Śląsk: Wybór esejów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 52–54. ISBN 978-83-226-1594-2.; SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957.; KOSELLEK, Gerhard. *Reformen, Revolutionen und Reisen: Deutsche Polenliteratur*. 2. vyd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000, s. 47–50. ISBN 3447043008.; CZARNECKA, Mirosława. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock*. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millennium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 130–153. ISBN 83-7096-416-8.

však byl dobrý muzikant, svěřili mu službu varhaníka v zámeckém kostele. V Břehu strávil Scherffer přes 40 let svého života až do své smrti v roce 1674.

V roce 1642 se zde oženil se svou příbuznou Annou Arnold, se kterou měl několik dětí. Dvě děti, narozené v roce 1647, zemřely ještě téhož roku, což básník zachycuje ve svých verších. Sám Scherffer měl těžký život, o tom také píše, navíc trpěl chorobou, která byla nakonec příčinou jeho smrti.

Scherffer se věnoval muzice, kterou se učil pod dohledem Matthäuse Appela von Löwensterna. Velmi obdivoval Martina Opitze, od něhož se ve své tvorbě často inspiroval. Obdivoval v Německu vznikající jazykové spolky, například *Fruchtbringende Gesellschaft*, na ochranu národního německého jazyka před vlivy jazyků cizích. Scherffer měl také známosti v okruzích vzdělanců, znal se například s Friedrichem von Logau, Kölerem, Harsdörfferem, Brehmem apod.

5.2 DÍLO

Scherffer je velkým zastáncem díla Martina Opitze a doufá, že jeho zásluhou dojde k očištění jazyka německého. Němčina je pro Scherffera totiž zásadní, byl na ni hrdý a doufal, že se také jeho zásluhou očistí od vlivů cizích jazyků. Zároveň se Scherfferovi velice líbí polština, ke které má určité pouto, a právě jednotnost a čistota němčiny by mohly pomoci polským sousedům v porozumění německému jazyku.

Wenzel Scherffer chtěl být také lidovým básníkem, kterému by rozuměly všechny vrstvy společnosti, ne pouze elita vyvolených. Proto se snaží o „čistou slezskou mluvu“, tedy velmi přirozenou, s typicky slezskými výrazy. Sám autor je velmi pyšný na svůj slezský původ a nazývá se Slezanem. Jeho díla také slouží jako materiál pro badatele slezského nářečí, jehož hojně užíval i ve svých dílech spolu s literárním jazykem.

Tvorba autora je zaměřena na všechny vrstvy společnosti. Píše o knížecím dvoře, ale také o životě měšťanů, vesničanů apod. Důkazem je jeho příležitostná poezie, nekrology, náhrobní i svatební texty. Zároveň je pro Scherffera v jeho tvorbě důležitá realita, dílo by podle něj nemělo být ovlivněno fantazií, nýbrž by mělo vycházet ze skutečnosti.

Jeho největší sbírkou jsou *Geistliche und weltliche Gedichte*, které vyšly v Břehu v roce 1652. Zachycuje v ní velmi živé obrazy z válečného pustošení, například jak lidé opouštěli své domy kvůli žoldákům a ukrývali se v horách, lesích, skalách apod.

Připomíná zde také zničená města a vesnice, píše o znásilněných ženách, o tom, jak lidé museli pojídat zdechliny zvířat nebo dokonce lidi, aby přežili.

Scherffer dále píše velmi často o Piastovcích, u kterých strávil většinu života. Jednalo se především o různé chvalozpěvy, avšak nikdy se on sám před nimi neponižoval. Zajímavým útvarem je například verš „*Willkommen-Gedicht*“ napsaný na uvítání knížete Christiana, který se vrátil z delší cesty po Litvě, Livonsku a Prusech. Stejně jako jiní autoři, kteří pobývali na dvorech Piastovců, se i Scherffer zabýval genealogií jejich rodu. Všechno, co se o nich dozvěděl, použil ve své poemě.

Scherffer byl také překladatelem, přeložil například dílo *Pia desideria* Hermana Huga, což mu trvalo celých 20 let, a vydání se překlad dočkal v roce 1662. Překlady obecně tvořily velkou část autorova díla, následuje tak například Opitze, který byl také toho názoru, že i překlady jsou tvůrčí prací. Scherffer překládal především z jazyka latinského a polského. Z latiny přeložil a v roce 1640 vydal dílo *Grobianus* od Dedekinda. Tento překlad je dodnes považován za jeden z nejdokonalejších. Posledním důležitým překladem je překlad z latiny o bitvě pod Byčinou autora Benckeho, svědka oné bitvy, který byl vydán v roce 1665.

Důležitým překladem pro polské badatele je překlad *Fraszek* Jana Kochanowského. Z předmluvy se můžeme od Scherffera dovědět, že na slezských vsích se používala polština a že díla Kochanowského byla ve Slezsku, hlavně v Horním, určitě známá. *Fraszki* přeložil Scherffer o dosti dříve, než je vydal ve své sbírce *Geist- und weltliche Gedichte*, a to za účelem cvičení se v překladech. Dohromady přeložil ve třech knihách 138 frašek Kochanowského. Kromě *Fraszek* přeložil Scherffer od polského autora ještě píseň *Kolęda*. Tyto jeho překlady byly známé a byly čteny nejen ve Slezsku, ale i v sousedním Německu.

5.3 SCHERFFER V ČESKÉM A POLSKÉM KONTEXTU

Bohužel není možné uvést zde jakýkoliv kontext český, protože žádným vztahem Scherffera s Čechami se dosud nikdo nezabýval, a možná tedy ani žádný takový vztah neexistoval.

To, že má smysl psát o Scherfferovi v polském kontextu, nám potvrzují kapitoly o jeho životě a díle. Zde uvedu příklady toho, jaký zájem o něj má novodobá věda, do jaké míry byl jeho život polskými odborníky probádán a jak se k němu staví.

Již v 19. století byl Wenzel Scherffer téměř zapomenutým autorem. Z literárních historiků té doby na něj vzpomínají pouze G. G. Gervinus a Karol Goedeke. Prvním větším dílem zabývajícím se tímto autorem je *Wenzel Scherffer und die Sprache der Schlesier* (1895, Vratislav), jehož autorem je Paul Drechsler. O toto dílo se pak opírají literární historici jako například Erich Schmidt.¹³⁷

Polské badatele zajímal Scherffer již od 20. století, a to zejména díky jeho překladu frašek Kochanowského. První, kdo se zmiňuje o Scherfferovi v Polsku, je Alicja Simonówna v roce 1908, druhý je K. Kapałka, který o pět let později poměrně detailně popisuje překlad *Fraszek a Kolędy*.¹³⁸

V Polsku dále nejvíce přiblížila Scherfferovu tvorbu Anna Wróbel, jejíž dizertační práce vyšla pouze ve zkrácené verzi v časopise *Pamiętnik literacki*.¹³⁹ Snad nejvíce se věnoval Scherfferovi již jednou zmiňovaný polský germanista Jan Piprek. Piprek studoval germanistiku, slavistiku a klasickou filologii nejprve ve Vratislavi, a to u takových učitelů, jako byli Max Koch nebo Theodor Siebs, poté v Lipsku, Praze a Mnichově. Piprek se po válce velmi zasloužil o znovuoživení zničené univerzity ve Vratislavi. V centru jeho zájmu byla hlavně péče o knihovnu s výjimečnou barokní sbírkou. Wenzel Scherffer von Scherffenstein byl středem Piprekova zájmu. Vydal několik článků o tomto autorovi, které vyšly především v časopise *Germanica Wratislaviensia* v 50. a 60. letech. Patří k nim například tento: *Piastowicze w poezji Scherffera von Scherffenstein* z roku 1957.¹⁴⁰

Základním dílem o Scherfferovi je Piprekova monografie z roku 1961 *Wacław Scherffer von Scherffenstein: Poeta śląski i polonofil XVII wieku*.¹⁴¹ V této knize autor popisuje podrobně celý život Scherffera, včetně jeho tvorby. Zvláštní zřetel přitom klade na překlady frašek Kochanowského, které detailně rozebírá. Zároveň si často všímá různých vztahů Scherffera s Polskem, s piastovskými knížaty, ale i jeho slezského původu. Monografie dobře zachycuje možnosti německo-polských vzájemných vztahů na příkladu básníka z Hlubčic.

¹³⁷ PIPEK, Jan. *Wacław Scherffer von Scherffenstein: Poeta Śląski i polonofil XVII wieku*. Opole: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961, s. 5–12.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ WRÓBEL, Anna. Kochanowski i literatura niemiecka. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*. 1952, **43** (1–2), 488–501.

¹⁴⁰ CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹⁴¹ PIPEK, Jan. *Wacław Scherffer von Scherffenstein: Poeta Śląski i polonofil XVII wieku*. Opole: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.

Také Piprekův žák, Marian Szyrocki, nenechal Scherffera bez povšimnutí, i když se zajímal především o Andream Gryphia. Jeho již zmiňovaný výběr z děl slezských německých autorů 17. století obsahuje zkrácený životopis Scherffera, především pak překlady některých jeho veršů do polštiny. Vzhledem k jiným autorům zařazeným do této knihy je zde Scherfferovi věnováno poměrně dost místa, což je důkazem jeho důležitosti pro polské bádání. Dílo těchto dvou autorů je totiž primárně zaměřeno na ty německé spisovatele, jejichž dílo s Polskem nějakým způsobem souvisí, nebo popřípadě na ty, které s touto zemí něco pojilo, ale v jejich tvorbě se to neprojevovalo, například místo studií nebo jejich původ apod.

Již zmiňovaný Gerhard Kosellek, germanista zabývající se také barokní literaturou ve Slezsku, ve svých příspěvcích o německé polské literatuře zmiňuje Scherffera, a to opět díky jeho neobyčejně blízkým vztahům k Polsku. Uvádí ho kromě výše zmiňovaného příspěvku například v kapitole s názvem *Schlesische Barockdichter und ihr Verhältnis zu Polen*, vydané v jeho souboru *Reformen, Revolutionen und Reisen: Deutsche Polenliteratur*.¹⁴²

Také nejnovější příspěvky k literárnímu Slezsku Scherffera neopomíjejí. Malou kapitolu v souboru esejí *Myślec Śląsk* mu věnoval Zbigniew Kadłubek a nezapomíná na něj ani Mirosława Czarnecka, zabývá se jím ve svém příspěvku *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock*.¹⁴³

Z této kapitoly můžeme usoudit, že Scherfferem se v Polsku zabývali a pravděpodobně stále zabývají, a to v nemalé míře. Dokonce by se dalo tvrdit, že Scherffer je pro polskou germanistiku mnohem důležitější osobností než pro tu německou. V dílech o německé barokní literatuře, která pochází od autora z této země, je Scherffer zastoupen vždy jen okrajově, pouze jako jeden z méně důležitých autorů.

¹⁴² KOSELLEK, Gerhard. *Reformen, Revolutionen und Reisen: Deutsche Polenliteratur*. 2. vyd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000. ISBN 3447043008.

¹⁴³ CZARNECKA, Mirosława. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock*. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 130–153. ISBN 83-7096-416-8.

6 DANIEL CZEPKO

6.1 ŽIVOT

Daniel Czepko von Reigersfeld¹⁴⁴ se narodil v roce 1605 v Košvicích u Lehnice jako syn protestantského faráře ze Svídnice, který pravděpodobně pocházel z Moravy a do Slezska emigroval. Matka Czepka, Kreczyńska-Mokra, byla Polka. Než Czepko v roce 1623 odjel na studia do Lipska, navštěvoval latinskou školu ve Svídnicí. Tam vydržel na studiu medicíny pouze rok a poté přešel na univerzitu do Štrasburku, kde se věnoval studiu práva. Do roku 1626 díky službě u markraběte Christopha von Badena často cestoval po Francii a Itálii, poté byl ještě chvíli na praxi ve Špýru a nakonec se vrátil zpět do Slezska.

Až do roku 1632 není příliš známo, čím se Czepko zabýval a co dělal. První léta strávil ve Svídnicí, odkud si koresponduje například i s Martinem Opitzem, poté musí město opustit kvůli různým problémům a náboženskému pronásledování. Jeho cesty dále vedly do Břehu a do obcí Birawa a Wresin v Horním Slezsku, kde byl domácím učitelem. Od roku 1632, kdy byl pronásledován, strávil tři roky v Dobroslavicích u Kozlí u barona Czigana ze Słupska pocházejícího z Polska. Zde vytvořil nejvíce svých děl z mladšího tvůrčího období.

Po návratu do Svídnice se v roce 1636 ženil s Annou Catharinou Heintze, dcerou známého lékaře, a získává poměrně rozsáhlé majetky. Czepko dále pracoval v Kamenné Hoře a Střihomi s cílem napravit situaci těchto měst. Po smrti ženy v roce 1656 se mu dostává šlechtického titulu a stává se rádcem knížat v Břehu, Lehnici a Volově. V roce 1658 odjíždí na doporučení piastovských knížat do Vídně, kde je jmenován císařským rádcem se sídlem v Olavě. Zemřel v roce 1660 pravděpodobně na otravu plynem při práci v rychlebských dolech, kterou byl pověřen piastovskými knížaty.

¹⁴⁴ Zdroje informací o životě a díle Czepka: BABLER, O. F. *Daniel von Czepko - Angelus Silesius: Průpovědi poutníků cherubínských*. 1. vyd. Svatý Kopeček: Otto. F. Babler, 1938, s. 68–69.; KÜHLMANN, Wilhelm. Ein schlesischer Dichter am Oberrhein. Unbekannte Gedichte aus der Straßburger Studienzeit Daniel von Czepkos. In: KÜHLMANN, Wilhelm a Walter E. SCHÄFER. *Literatur im Elsaß von Fischart bis Moscherosch: Gesammelte Studien*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001, s. 61–75. ISBN 3-484-10838-X.; MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963, s. 589–590.; MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009, s. 278–280. ISBN 978-3-406-58757-3.; STEBLER, Max. *Daniel Czepkos Coridon und Phyllis: Eine Analyse mit Strophenkommentar zum Ersten Buch*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. ISBN 83-229-1336-2.; SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. vyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 20–21.

Czepko ve svém životě potkal jen pár přátel, byl to například Abraham von Franckenberg, který ho poté také seznámil s Angelem Silesiem, se kterým se přátelil i přes Silesiovu konverzi ke katolictví. Bohužel se Czepkovi nikdy nepodařilo stát se členem spolku *Fruchtbringende Gesellschaft*, o což velmi usiloval.

6.2 DÍLO

Czepko často četl epigramy Andrease Gryphia nebo i Friedricha von Logau, které měly na jeho tvorbu silný vliv. Sám nejčastěji psal epigramy v podobě alexandrínů. Básník se často řadí mezi takzvané mystiky vedle Jakoba Böhme a Angela Silesia, popřípadě také Abrahama von Franckenberga. Czepko byl velice všestranný, kromě básnické tvorby napsal mnoho politických i historických spisů, které se týkaly hlavně třicetileté války a poválečného stavu ve Slezsku. Bohužel se Czepkova tvorba udržovala jen v podobě rukopisů, a to vlivem tehdejší cenzury.

O prvních Czepkových poetických pokusech se toho ví jen málo. Už v jeho školních letech se objevují první latinské epigramy, v roce 1624 potom latinské *Epicedium*. V době studia ve Štrasburku vznikly nedatované ódy a v roce 1626 napsal ódy podle Pindara, které byly ve svazku se svatebními básněmi. V době tvorby ve Štrasburku byl pod vlivem díla Martina Opitze, který v něm probudil vlastní literární ambice.

K jeho tvorbě, která vznikla v Dobroslavicích, se řadí dílo *Consolatio ad Baronissam Cziganeam* napsané pro jeho platonickou lásku Barbaru von Czigan, která zemřela v roce 1635. V 50. letech pak Czepko napsal dvě důležité práce, které mu přinesly slávu jako prvnímu historikovi Svídnice, a to: *Schweidnitzer Jahrgeschichte* a *Kirchengeschichte von Schweidnitz und Jauer*.

Jedním z nejobsáhlejších útvarů Daniela Czepka je poema *Coridon und Phyllis* s více než 9000 verši, na které pracoval asi 20 let svého života, ukončil ji v roce 1647. Toto dílo se určitými rysy řadí k pastýřským básním, objevuje se tu pastýřská idyla, ale zároveň se rychle proměňuje v ostrou kritiku společenských a politických vztahů. V poemě popisuje obraz Slezska za třicetileté války, kritizuje také vykořisťování vesničanů přes dvůr a bohaté měšťanstvo apod. Ideálem je zde pro něj klidný život na vesnici a práce na statku. V díle se také projevují autobiografické rysy, kde Czepko vystupuje jako postava Coridona.

Nejznámějším dílem Danila Czepka je *Sexcenta Monodisticha Sapientum*, které vznikalo v letech 1640–1647. Dílo se stalo s největší pravděpodobností vzorem pro *Poutníka Cherubínského* Angela Silesia. *Monodisticha* jsou rozdělena do šesti knih, z nichž každá odpovídá jednomu dni stvoření. V Czepkově stylu převládají prostředky jako paradox, antiteze nebo chiasmus. Rukopis tohoto díla byl předán knihovně na univerzitě ve Vratislavi v roce 1723.

6.3 CZEPKO V ČESKÉM A POLSKÉM KONTEXTU

Teprve v roce 1930 se bylo poprvé vydáno Czepkovo dílo pod názvem *Geistliche Schriften*, za což vděčíme německému germanistovi a literárnímu historikovi Werneru Milchovi. Ten vydal ještě vzápětí v roce 1932 druhou sbírku Czepka nazvanou *Weltliche Dichtungen*. Werner Milch byl také jedním z prvních badatelů zabývajících se o Czepka, vydal o něm dílo *Persönlichkeit und Leistung* v roce 1934, jež se stalo východiskem pro další bádání. Vydání všech Czepkových písemností publikovali zároveň v Berlíně a New Yorku v roce 1980. Dílo bylo nazváno *Sämtliche Schriften* a podíleli se na něm Hans-Gert Roloff a již několikrát zmiňovaný germanista Marian Szyrocki.¹⁴⁵

To, že se Marian Szyrocki zabýval postavou a dílem Daniela Czepka, dokazuje článek *Sozial-politische Probleme in der Dichtung Czepkos*, který vyšel v časopise *Germanica Wratislaviensia*,¹⁴⁶ a také zahrnutí Czepka i s krátkým překladem jeho *Coridon und Phyllis* ve sbírce *Silesiaca*. Dalším polským badatelem, který se zajímal především o slezskou mystiku, a tedy i o Daniela Czepka, je profesor Józef Kosian z univerzity ve Vratislavi. Napsal díla *Mistyka Śląska: Mistrzowie duchowości śląskiej: Jakub Boehme, Anioł Ślązak i Daniel Czepko*¹⁴⁷ a *Der Begriff des Nichts in der schlesischen Mystik*,¹⁴⁸ ve kterých se vždy objevuje mimo jiné i postava Daniela Czepka.

Czepko je v polské literatuře zastoupen v menším rozsahu než Wenzel Scherffer. Důvodem bude pravděpodobně jeho o něco menší vztah k Polsku. I když

¹⁴⁵ KOSIAN, Józef. *Mistyka Śląska: Mistrzowie duchowości śląskiej: Jakub Boehme, Anioł Ślązak i Daniel Czepko*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2001, s. 111–112.

¹⁴⁶ STROKA, Anna. Marian Szyrocki und die deutsche Literatur in Schlesien. In: WAŚIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

¹⁴⁷ KOSIAN, Józef. *Mistyka Śląska: Mistrzowie duchowości śląskiej: Jakub Boehme, Anioł Ślązak i Daniel Czepko*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2001.

¹⁴⁸ KOSIAN, Józef. *Der Begriff des Nichts in der schlesischen Mystik*. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 191–204. ISBN 3-484-36611-7. ISSN 0934-5531.

i Czepko strávil čas u piastovských knížat, v jeho tvorbě se to nepromítlo natolik jako u Scherffera. Rovněž nebyl nikterak Polskem fascinován, nevíme o žádných jeho překladech z polštiny, jediné, co nám sám dokládá, je jeho polský původ.

Kontext český bude velmi malý, vztahující se pouze k jednomu jedinému překladu Daniela Czepka do češtiny, který vytvořil Otto František Babler (1901–1984).¹⁴⁹ Tento český polyglot, překladatel, básník, spisovatel a mnoho dalšího byl původem z česko-německé rodiny. Usazuje se u Olomouce v Samotiškách pod Svatým Kopečkem, kde vznikají jeho překlady. Díky tomu, že jeho otec byl zčásti Slovinec, byl Babler do roku 1915 v Sarajevu, kde chodil do školy. Proto překládá svá díla z jazyků jako slovinština, bulharština, ale i ruština, angličtina, italština, francouzština, a hlavně zde důležitá němčina. Babler přeložil část Czepekova díla *Sexcenta Monodisticha Sapientum* ve své knize nazvané *Daniel von Czepko – Angelus Silesius: Průpovědi poutníků cherubínských*,¹⁵⁰ kde je již z názvu jasné, že zahrnuje i dílo Angela Silesia, jež bylo do češtiny přeloženo již několikrát.

¹⁴⁹ HRDINOVÁ, Eva. *Otto František Babler*. 1. vyd. Olomouc, 2008. ISBN 978-80-244-1838-4.

¹⁵⁰ BABLER, O. F. *Daniel von Czepko - Angelus Silesius: Průpovědi poutníků cherubínských*. 1. vyd. Svatý Kopeček: Otto. F. Babler, 1938.

7 ZÁVĚR

Hlavním cílem a důvodem, proč tato práce vznikla, bylo dokázat existenci vztahů a vazeb německých slezských autorů ze 17. století k Polsku a Česku. Vzájemné vztahy byly opravdu prokázány, ale pouze s Polskem. Jednalo se o vztahy, které měli autoři k těmto zemím již za svého života a které je tenkrát ovlivnily, ale také vztahy z dnešních dob, které pojí polské badatele s těmito autory.

Úplně jiná situace je u badatelů českých, u nichž nebyl zjištěn žádný vážnější zájem o zkoumání slezské problematiky, přestože toto území dlouhodobě patřilo k území Koruny české. Novější bádání obsahují informace vztahující se k dějinám Slezska, dosud ovšem opomíjejí literární život. V Česku byli předmětem zkoumání pouze čeští slezští autoři, a to jen z hlediska národního, nikoli v kontextu slezském.

Slezské autory s Polskem pojilo podle mých zjištění několik různých faktů. Jednalo se o studium těchto spisovatelů v Polsku, o polský jazyk, který často ovládali, o jejich slovanský původ, kdy byl například jeden z rodičů Polák nebo například také o prosté nalezení zalíbení v polské kultuře a Polsku obecně. Těmito a podobnými způsoby byla ovlivněna velká část slezských německých autorů, a to v míře menší i větší, což dokazuje příklad dvou podrobněji rozebraných autorů – Scherffera a Czepka. U prvního z nich byl prokázán silný vliv polské kultury, Scherffer se nejen inspiroval polskou literaturou, ale dokonce ji i překládal. U Czepka je existence vztahů s Polskem menší, měl sice částečně polský původ, ale jeho literatura nebyla polskými vlivy ovlivněna natolik jako Scherfferova.

Zjištění těchto historických vazeb německých slezských autorů s Polskem a Českem přímo souvisejí s jejich výzkumem novodobými badateli. V Česku, jak již bylo řečeno, badatelský zájem prakticky žádný nebyl, zatímco v Polsku, v zemi, která slezské autory opravdu značně ovlivňovala, se zájem skutečně objevil. Vznikalo mnoho prací o těchto spisovatelích, některé se i konkrétně zaměřují na vztah autora k Polsku. Na mých dvou příkladech je rozdíl zřetelný, Scherffer se v polské odborné literatuře objevuje častěji, a to zejména díky jeho spojení s Polskem. Czepko byl probádán také, ale už ne v takové míře nebo spojitosti s Polskem, jako je tomu u Scherffera.

Druhotným cílem práce byl komplexní náhled na slezskou literaturu v období 17. století, který byl po prostudování zejména cizojazyčné literatury splněn. Podařilo se mi sem zahrnout hlavní poznatky z německo-slezské literatury, ale neopomenula jsem

ani literaturu českou a polskou na tomto území a vytvořila jsem tak celkový pohled na literární tvorbu v tomto historickém regionu.

Téma práce bylo opravdu zajímavé, stále se objevovaly nové nezodpovězené otázky, na jejichž vyřešení již v práci nebyl prostor, ale které by zasluhovaly bližšího zkoumání. Hlavní taková otázka se týká role Česka ve slezské literatuře, která zatím nebyla řádně bádána. Také srovnání děl slezských německých autorů a autorů polských, v nichž byly nalezeny podobnosti, nebylo nikterak detailněji prozkoumáno. Toto jsou jen dvě doporučení, kterými by se dalo v budoucnu zabývat. Podobných otázek je samozřejmě mnohem více, protože Slezsko si nezískalo v odborných kruzích dostatečné množství zasloužené badatelské pozornosti a zůstalo z velké části neodkryto.

8 RESUMÉ

Niniejsza praca zajmuje się śląską literaturą XVII wieku, w której głównym problemem jest wpływ Polski i Czech na niemieckich śląskich autorów tego okresu oraz ich stosunek do tych krajów. Zadaniem pracy było ustalić, czy takie powiązania między autorami i sąsiednimi krajami istnieją, jaką mają formę, w jaki sposób się przejawiają itd. Drugie zadanie polegało w ustaleniu, czy tym czeskim i polskim kontekstem w przypadku autorów okresu baroka ze Śląska się ktoś interesował, i do jakiego stopnia, ogólnie rzecz biorąc, owi zagraniczni autorzy byli przedmiotem zainteresowania badaczy z Polski i Czech.

Aby zrozumieć sytuację na Śląsku w XVII wieku, praca zaczyna od ogólnej prezentacji tego regionu z podstawowymi okolicznościami tamtych czasów. Okres, o którym jest tu mowa, został nazwany wczesną epoką nowożytną, w Europie dominował absolutyzm, a Śląsk był częścią ziem Korony Czeskiej. Całe terytorium było pod panowaniem Habsburgów, ale Śląsk został rozdzielony, oprócz podstawowego podziału na Śląsk Górny i Dolny, także na kilka mniejszych księstw, w których ciągle występowały władcy z dynastii polskich Piastów.

Z geograficznego punktu widzenia miał Śląsk bardzo ważną pozycję, chodziło bowiem o kraj graniczny, przez który prowadziły najważniejsze szlaki handlowe, a jednocześnie tu dochodziło do zderzenia okolicznych kultur, przede wszystkim niemieckiej i polskiej. To terytorium nie tylko ze względu na swoje położenie, ale także z uwagi na okoliczności tego okresu, było schronieniem dla wielu narodowości. Żyli tutaj Niemcy, Polacy i Czesi, różne kultury i działania spowodowały, że Śląsk ma swój własny specyficzny charakter.

Podstawowym wydarzeniem, które dotknęło historię Śląska, ale także całej Europy, była wojna trzydziestoletnia. Ten konflikt wojenny, wywołany między innymi napięciem pomiędzy katolikami i protestantami, wpłynął na całe społeczeństwo Śląska. Oprócz ofiar w ludziach w walkach, Śląsk odnotował także stratę liczby mieszkańców, którzy ze strachu uciekli w głąb Polski lub ich dotknęła epidemia dżumy czy głód.

Na Śląsku istotne znaczenie ma również sytuacja religijna. Większość Ślązaków w tych czasach przychyliła się do protestantyzmu, co doprowadziło do konfliktu z katolicyzmem, a więc z władzą panującą. Po wojnie trzydziestoletniej na Śląsku doszło do intensywnych dążeń o rekatolizację, którą często wspierali jezuita. Kościoły

protestanckie zmieniły się zatem na katolickie, doszło do przekształcenia szkolnictwa, prześladowania protestantów, a literatura była cenzurowana.

Wszystkie te okoliczności miały duży wpływ na życie kulturalne na Śląsku, który odgrywał bardzo ważną rolę w całej Europie, szczególnie dzięki literaturze. Nigdzie indziej kultura nie była na tyle pod wpływem tak wielu zderzeń różnych religii i ideologii, nigdzie nie dochodziło do takiego mieszania narodów i przyływu nowych tendencji. Śląsk miał również bardzo dobrze rozwinięte szkolnictwo niższe, lecz uniwersytetu w XVII wieku nie udało się założyć. Uczni wyjeżdżali więc za granicę, a nowe myśli oraz poglądy następnie przynosili z sobą z powrotem na Śląsk.

Śląsk w XVII wieku był bardzo mocno germanizowany, język niemiecki był językiem urzędowym, a polski powoli znikał. Najwyższe warstwy społeczne ulegały germanizacji najszybciej, ale język polski nadal się często utrzymywał, na przykład do celów dyplomatycznych z Polską itd., także książęta z dynastii Piastów miały język polski często nadal opanowany. Dowody na to, że język polski był nadal potrzebny, potwierdzają także słowniki wydane w XVII wieku. W niższych warstwach społecznych, a zwłaszcza wśród mieszkańców wsi, był język polski nadal językiem żywym, zwłaszcza w rejonach położonych bliżej polskich granic. Miasta Kluczbork, Byczyna i Namysłów stały się stopniowo ośrodkami polszczyzny.

Literaturę tego okresu określa się pojęciem baroku. Literatura śląska stała się najistotniejszą na całym obszarze niemieckojęzycznym. Ten fenomen interesuje nie tylko polskich badaczy. Przyczyną może być wpływ kultury niemieckiej przy jednoczesnym oddziaływaniu kultury polskiej czy nawet czeskiej. Elementy literatur obcych często bowiem pojawiają się u autorów śląskich. Oprócz autorów niemieckojęzycznych na Śląsku tworzyli również pisarze narodowości polskiej i czeskiej, których dzieł nikt jeszcze nie dogłębnie nie zbadał w kontekście śląskim.

Twórczość literacką tworzyła w okresie baroku głównie liryka, najpopularniejszym gatunkiem stały się epigramy, których tematem była przede wszystkim miłość, Bóg czy wojny. Istotni byli również tak zwani mistycy, wśród których warto wymienić Daniela Czepkę czy Anioła Ślązaka. Później wyraźna staje się również epika i dramat. Za reprezentacyjnych twórców tych rodzajów uznać można Hoffmannswaldaua czy Lohensteina. Dużą rolę w twórczości literackiej odgrywa również religia, choć chodzi przede wszystkim o ogólnie pojętą wiarę w Boga, nie zaś o konkretne wyznanie, z którym identyfikuje się autor.

Również język, w którym powstawała literatura, był kwestią zasadniczą. W XVII wieku doszło do ustąpienia łaciny, dzieła zaczęto zaś pisać w językach narodowych. Na Śląsku najwięcej tekstów powstawało w języku niemieckim. Wpływ na tę zmianę miały państwa sąsiadujące, przede wszystkim Polska z Kochanowskim i innymi autorami, gdzie pisanie w języku ojczystym było już powszechne. Na Śląsku największe zasługi dla upowszechnienia niemieczyny jako języka literackiego miał Martin Opitz, autor dzieła *Das Buch von der Deutschen Poeterey*.

Poza literaturą niemiecką na Śląsku rozpowszechniła się także literatura pisana w języku polskim. Różniła się ona od tekstów niemieckich, powstawały przede wszystkim publikacje użytkowe lub panegiryki. Najbardziej znanym polsko-śląskim poetą był Walenty Roździeński. Jeśli zaś chodzi o autorów czesko-śląskich, warto wspomnieć o Jiřím Třanovskim. Język używany w literaturze nie musiał jednak za wszelką cenę odpowiadać narodowości autora, twórcy często znali więcej niż jeden język i zdarzało się, że tworzyli w innej mowie niż ojczysta. Mogli również pisać wyłącznie po łacinie, co sprawiało, że określenie pochodzenia było znacznie bardziej skomplikowane, często też niepewne.

Siedemnastowieczni autorzy z nielicznymi wyjątkami mieli wykształcenie uniwersyteckie, ale utrzymanie się z pisania było w tym okresie niemożliwe. Często więc utrzymywali się jako profesorowie, prawnicy itd., mniej wykształceni pełnili funkcję skrybów.

Najbardziej znanym śląskim autorem był wspomniany już Martin Opitz, który miał swój udział w narodzinach literatury pisanej po niemiecku. Miał on wpływ na wielu innych autorów. Za naśladowców poetyki Opitza uznaje się m.in. Andreasa Scultetusa, Christopha Kōlera, Andreasa Tscherninga, Johanna Petera Titza czy Christopha Kaldenbacha. Kolejnym wielkim śląskim poetą był pochodzący z Wrocławia Hoffmann von Hoffmannswaldau. Jego najbardziej znanym dziełem są *Heldenbriefe*. Inne jego teksty wydał kolejny śląski autor, Benjamin Neukirch. Istotną rolę w siedemnastowiecznej literaturze odegrał Friedrich von Logau, autor epigramów, który rozślawił się satyrami i krytyką swoich czasów. Szczególną pozycję zajmuje także Wenzel Scherffer von Scherffenstein.

Swój udział w literaturze Śląska ma także grupa tak zwanych mistyków, z którą poza już wspomnianymi autorami łączy się takie nazwiska jak m.in. Abraham von Franckenberg, Theodor Tschesch, Christian Knorr von Rosenroth czy Quirinus Kuhlmann. Ostatnimi znaczącymi osobowościami świata literatury są Andreas Gryphius

i Daniel Casper von Lohenstein. Gryphius był poetą i autorem dramatów, napisał tragedię *Leo Armenius*. Lohenstein zajmował się sztukami historycznymi, jedno z jego największych dzieł nosi tytuł *Cleopatra*.

Rzecz jasna na Śląsku tworzyło wielu innych autorów, nie tylko niemieckich, ale także polskich i czeskich, niektóre nazwiska pojawiają się w dalszych częściach pracy, dla innych nie wystarczyło już niestety miejsca.

Duża część autorów niemieckojęzycznych pochodzących ze Śląska bardzo podziwiała polszczyznę, dlatego też władała tym językiem. Wielu pisarzy tłumaczyło polską poezję na język niemiecki. Ich znajomość polskiego związana była również ze zdobytym w Polsce wykształceniem lub miało podłoże dyplomatyczne. Większość opisywanych poetów śląskich upamiętniała w swoich wersach polskich władców i wielkie osobowości współczesnej Polski, najwięcej takich utworów pochwalnych powstało ku czci książąt piastowskich.

Do takich autorów należą także m.in. Martin Opitz czy Andreas Gryphius. Obaj przez pewien czas przebywali w Polsce, Gryphius w szkole w Gdańsku, a Opitz m.in. na dworze króla Władysława IV. Obaj dobrze znali polszczyznę, Gryphius nawet tłumaczył z polskiego, a panegiryki ku czci Piastów pojawiają się w twórczości obu autorów. Gryphius napisał nawet całą sztukę zatytułowaną *Piastus*.

Nawet niektórzy pisarze mieli w Polsce swe pochodzenie, chodzi na przykład o Angela Silesia lub Daniela Czepka. W przypadku tych pisarzy i innych mistyków jest także bardzo dobrze widoczne pochodzenie słowiańskie ich nazwisk: Czepko, Tschesch itp. Wpływ polskiej literatury lub kultury przejawia się u większości śląskich pisarzy, co potwierdzają badania w poszczególnych pracach. Możemy tutaj wymienić na przykład Kaldenbacha, lub różnych autorów panegiryków, którymi byli Titz lub Hoffmannswaldau, którzy między innymi spędzili jakiś czas w Polsce.

Badaniami nad Śląskiem najwięcej czasu naturalnie poświęcali w Niemczech, tu już przed wojną powstawały ważne prace, które przyczyniły się do całkowitego widoku na ten obszar. Podobnie było także w Polsce, gdzie już także wkrótce powstała instytucja, która zajmowała się tą problematyką. Najmniej postępowe są pod tym względem Czechy.

O zbadanie śląskiej literatury całkowicie kompleksowo starał się tylko jedynie Arno Lubos w swej pracy *Geschichte der Literatur Schlesiens*, który tu objął autorów innych niż narodowości niemieckiej. To na razie nie udało się ani w Polsce ani w Czechach. Aczkolwiek Polska dysponuje kilku pracami, które obszernie interesują się

pisarzami na Śląsku, ale tylko tymi polskimi. W Czechach także powstały podobne prace, owszem w mniejszym zakresie. Czesi uważają śląskich pisarzy przede wszystkim jako część składową własnej kultury narodowej, a nie kultury śląskiej.

O śląskich niemieckich pisarzach owszem powstawały prace naukowe także poza Niemcami, i to przede wszystkim w Polsce, gdzie zajmowali się nimi i wciąż się zajmują zwłaszcza germaniści z Uniwersytetu Wrocławskiego. Powodem jest stosunek tych pisarzy do Polski, który przejawiał się w ich dziełach. Dlatego mnóstwo tych badaczy zajmuje się pisarzami barokowymi, którzy pisali w czasie, kiedy znaczącym sposobem dochodziło tu do krzyżowania różnych kultur.

Ważnymi nazwiskami w dziedzinie tego badania są Jan Piprek, Ryszard Ligacz, który skupiał się na przykład na stosunku Opitza z Polską, Zdzisław Żygulski, Marian Szyrocki, którego zasługą był na przykład wybór z utworów niemieckich śląskich pisarzy w polskim tłumaczeniu, Gerhard Kosellek, organizator ważnych międzynarodowych konferencji na temat Śląska, Anna Mańko-Matysiak, Zbigniew Kadłubek, autor dodatków o mniej znanych pisarzach, Mirosława Czarnecka, która między innymi zajmuje się stosunkami polsko-niemieckimi, Anna Stroka, Maria Elida Szarota i in. Jednocześnie ważnym medium do rozpowszechniania wiedzy o literaturze śląskiej są czasopisma jako *Germanica Wratislaviensia* lub *Śląskie Miscellanea*, w których można odnaleźć artykuły także ww. badaczy. W Czechach do takich badań w podobnym stopniu na razie nie doszło.

W pracy zostali wybrani dwaj pisarze Wenzel Scherffer von Scherffenstein i Daniel Czepko, na których został bardziej szczegółowo opisany ich stosunek do Polski i to jak w ich życiu, tak również dziele. Jednocześnie tu została udzielona odpowiedź na pytanie, czy ktoś zajmował się tymi autorami poza Niemcami.

Pierwszy z nich to rodak z Głubczyc. O jego życiu świadczą przede wszystkim jego własne dzieła, ponieważ mnóstwo innych pism, z których moglibyśmy się dowiedzieć coś o pisarzu, nie zostało zachowanych. Ważną częścią życia Wenzela to okres, który spędził na Górnym Śląsku, gdzie prawdopodobnie znaczącym sposobem spotkał się z językiem polskim, który bardzo polubił wraz z polską kulturą. Owszem Scherffer najdłużej przebywał w Brzegu, gdzie pozostawał w służbie Książąt Piastowskich. Tu pracował jako nauczyciel a później jako organista.

Dzieło Scherffera jest interesujące z wielu powodów, chodzi zwłaszcza o jego dumę na język niemiecki, także o wysiłek pisania w czystym języku niemieckim i w końcu jego zamiłowanie w języku polskim. Najbardziej znanym dziełem autora to

zbiór *Geistliche und Weltliche Gedichte*, pisarz pisał także panegiryki na Piastów, pisał o ich życiu i czynach. Dalszą ważną twórczością są tłumaczenia, z języka polskiego przetłumaczył Kochanowskiego *Fraszki* i *Kolędę*.

W Polsce było dzieło Scherffera zanotowane już przed pracą doktorską Anny Wróbel, owszem największą uwagę poświęcał mu wymieniony już pozornie mu Jan Piprek, który jest autorem monografii *Wacław Scherffer von Scherffenstein: Poeta śląski i polonofil XVII wieku*. Scherffer dalej pojawia się w pracach Mariana Szyrockiego, Gerharda Kosellka, Zbigniewa Kadłubka, Mirosławy Czarneckiej i in.

Mniej uwagi zostało w Polsce poświęcone drugiemu pisarzowi, Danielu Czepce. Jego życie jest połączone z Polską, jego matka była Polką i ojciec miał także słowiańską krew. Jego najbardziej płodny okres literacki jest połączony z pobytem w Dobrosławicach u barona Czigana ze Słupska. Był także doradcą Książąt Piastowskich a potem cesarskim.

Dzieło Czepka miało pewne podobieństwa na przykład z dziełem Kochanowskiego, owszem szczegóły na razie nie zostały dokładnie przebadane. Najbardziej znanym dziełem Czepka jest *Sexcenta Monodisticha Sapientum*, które miało wpływ na *Cherubinowego wędrowca* Silesiova.

Czepkiem zajmował się na przykład germanista Marian Szyrocki, który rozwiązywał socjologiczno polityczne problemy w jego wierszach. Dalszy, kto znaczącym sposobem w Polsce oświetlił osobę tego pisarza to Józef Kosian. Ten owszem skupiał się zwłaszcza na przejawy mistycyzmu Czepka w jego dziełach. W Czechach tego poetę zauważył tłumacz O. F. Babler, który część najbardziej znanego dzieła Czepka objął do swego tłumaczenia *Daniel von Czepko - Angelus Silesius: Průpovědi poutníků cherubínských*.

Głównym celem i powodem, dlaczego ta praca powstała, było udowodnić egzystencję stosunków i powiązań niemieckich śląskich pisarzy z XVII wieku do Polski i Czech. Takie stosunki zostały rzeczywiście udowodnione, ale głównie z Polską. Chodziło o stosunki, które mieli pisarze do tych krajów już w ciągu swego życia i które w tym czasie na nich wpłynęły, ale także stosunki z naszych czasów, które łączą badaczy z tymi pisarzami.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BABLER, O. F. *Daniel von Czepko – Angelus Silesius: Přípovědi poutníků cherubínských*. 1. vyd. Svatý Kopeček: Otto. F. Babler, 1938.
2. BAHLCKE, Joachim. *Schlesien und die Schlesier*. 1. vyd. München: Langen Müller, 1996. ISBN 978-3-7844-2549-8.
3. BUDZYŃSKI, Józef. Rola łaciny w kulturze dawnego Śląska: Zarys problematyki. *Śląskie miscellanea: Tom 11*. 1998, (21), 21–33. ISSN 83-7132-382-4.
4. CZARNECKA, Mirosława. Deutsch-polnische Kommunikation im plurinationalen Kulturkontext des Barock. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 361–385. ISBN 3-484-36611-7.
5. CZARNECKA, Mirosława. Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen in Kultur und Kommunikation im Barock. In: PAPIÓR, Jan. *Polnisch-deutsche Wechselbeziehungen im zweiten Millenium*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2001, s. 130–153. ISBN 83-7096-416-8.
6. ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: Svazek VIII. 1618–1683*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.
7. DUBECK, Kirsti. „Slezská literatura“ nebo „literatura ve Slezsku“? Terminologické srovnání současných německých, polských a českých pojmů. In: *Region a jeho reflexe v literatuře*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1997, s. 27–40. ISBN 80-7042-483-4.
8. EICHBORN, Wolfgang von. *Schlesiens Vermächtnis: Ein Lesebuch aus 700 Jahren*. Köln: VMA-Verlag, 1979.
9. FUKALA, Radek, KORBELÁŘOVÁ, Irena, OLŠOVSKÝ, Jaromír, UHLÍŘ, Dušan, Rudolf ŽÁČEK a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách českého státu II.: 1490–1763*. 1. vyd. Opava: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-169-9.
10. FUKALA, Radek. Schlesien – zum Geleit. In: *Schlesien – die Perle in der Krone Böhmens: Geschichte - Kultur - Kunst*. Praha: Národní galerie v Praze, 2007, s. 9–21. ISBN 978-80-7035-339-4.
11. GARBER, Klaus, ed. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005. ISBN 3-484-36611-7. ISSN 0934-5531.

12. GOMUŁA, Urszula. Jan Kochanowski w pismach siedemnastowiecznych autorów śląskich. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 21–42. ISBN 83-04-03227-9.
13. HECKEL, Hans a Hans M. MEYER. Literatur und Geistesleben. In: PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526-1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 181–229. ISBN 3-875-61-175-6.
14. HERZIG, Arno. *Geschichte Schlesiens: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München: Beck, 2015. ISBN 978-3-406-67665-9.
15. *Historische Kommission für Schlesien* [online]. 2009-2017 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.hiko-schlesien.de/?q=de>
16. HRDINOVÁ, Eva. *Otto František Babler*. 1. vyd. Olomouc, 2008. ISBN 978-80-244-1838-4.
17. CHMIEL, Peter. Schlesische Akzente in den Forschungen der Breslauer Nachkriegsgermanistik. In: WĄSIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.
18. KACZMARZYK, Izabela. „Płacz a Narzykani Predykantów ze Śląska wygnanych w Namysłowskim kraju“. Zapomniany utwór literatury śląskiej. *Śląskie miscellanea: Literatura – Folklor*. 1993, (14), 29–38. ISSN 0137-964-X.
19. KADŁUBEK, Zbigniew. Inter nationes. In: *Mysleć Śląsk: Wybór esejów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 52–54. ISBN 978-83-226-1594-2.
20. KADŁUBEK, Zbigniew. Poetyckie Okruchy Baltazara Exnera (1576-1624). Uwagi o manieryzmie na Śląsku. *Śląskie miscellanea: Tom 13*. 2000, (23), 9–23. ISBN 83-87819-06-9.
21. KADŁUBEK, Zbigniew. Traktem literackim. In: *Mysleć Śląsk: Wybór esejów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 11–40. ISBN 978-83-226-1594-2.
22. KALUS, Jaromír. Slezský ústav a výzkum dějin Slezska: Úvodní slovo. In: *Slezsko v dějinách českého státu: sborník příspěvků z vědecké konference k 50. výročí Slezského ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 9–12. ISBN 80-86101-18-5.

23. KORBELÁŘOVÁ, Irena. Slezsko v dějinách českého státu v letech 1335-1740 v české historiografii. In: *Slezsko v dějinách českého státu: sborník příspěvků z vědecké konference k 50. výročí Slezského ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 109–121. ISBN 80-86101-18-5.
24. KOSELLEK, Gerhard, ed. *Die Oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2001. ISBN 3-89528-335-5.
25. KOSELLEK, Gerhard. Polonica in Scherffers literarischem Werk. In: KOSELLEK, Gerhard. *Die Oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2001, s. 91–112. ISBN 3-89528-335-5.
26. KOSELLEK, Gerhard. *Reformen, Revolutionen und Reisen: Deutsche Polenliteratur*. 2. vyd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000. ISBN 3447043008.
27. KOSIAN, Józef. Der Begriff des Nichts in der schlesischen Mystik. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 191–204. ISBN 3-484-36611-7.
28. KOSIAN, Józef. *Mistyka Śląska: Mistrzowie duchowości śląskiej: Jakub Boehme, Anioł Ślązak i Daniel Czepko*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2001.
29. KÜHLMANN, Wilhelm. Ein schlesischer Dichter am Oberrhein. Unbekannte Gedichte aus der Straßburger Studienzeit Daniel von Czepkos. In: KÜHLMANN, Wilhelm a Walter E. SCHÄFER. *Literatur im Elsaß von Fischart bis Moscherosch: Gesammelte Studien*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001, s. 61–75. ISBN 3-484-10838-X.
30. KUNCE, Aleksandra a Zbigniew KADŁUBEK. *Myśleć Śląsk: Wybór esejów*. 1. vyd. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007. ISBN 978-83-226-1594-2.
31. LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: I. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1960.
32. LUBOS, Arno. *Geschichte der Literatur Schlesiens: III. Band*. München: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1974.
33. MALECZYŃSKI, Karol, ed. *Historia Śląska: Tom I do roku 1763*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1963.

34. MALICKI, Jan. Kultura literacka mieszczan śląskich XVI w. In: *Śląskie miscellanea: Literatura - folklor*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, s. 7–19. ISBN 83-04-03227-9. ISSN 0137-964X.
35. MALURA, Jan. České exulantské kancionály doby baroka a Dolní Slezsko. In: *Wrocław w Czechach - Czesi we Wrocławiu: Literatura - język - kultura*. Wrocław: ATUT, 2003, s. 81–88. ISBN 83-9247-61-5.
36. MEID, Volker. *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung 1570–1740*. München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-58757-3.
37. OGRODZIŃSKI, Wincenty. *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1965.
38. Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu [online]. 2017 [cit. 2017-11-15]. Dostępne z: <http://www.institutslaski.com/>
39. PAULUS, Julian a Robert SEIDEL. *Opitz-Bibliographie: 1800-2002*. Heidelberg: Palatina Verlag, 2003. ISBN 3-932608-03-8.
40. PETRY, Ludwig a J. Joachim MENZEL, ed. *Geschichte Schlesiens Bd. 2: Die Habsburgerzeit 1526–1740*. Darmstadt: J. G. Bläschke-Verlag, 1973, s. 181–229. ISBN 3-875-61-175-6.
41. PIPREK, Jan. *Wacław Scherffer von Scherffenstein: Poeta Śląski i polonofil XVII wieku*. Opole: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.
42. PLACHTA, Bodo. Zensur in Schlesien. In: GARBER, Klaus. *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit: Band I*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2005, s. 521–537. ISBN 3-484-36611-7.
43. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* [online]. 2017 [cit. 2017-11-15]. Dostępne z: <http://sobotka.uni.wroc.pl/pl/>
44. STEBLER, Max. *Daniel Czepkos Coridon und Phyllis: Eine Analyse mit Strophenkommentar zum Ersten Buch*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. ISBN 83-229-1336-2.
45. STROKA, Anna. Marian Szyrocki und die deutsche Literatur in Schlesien. In: WĄSIK, Zdzisław a Peter CHMIEL. *Schlesien in der germanistischen Forschung und Lehre*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna we Wrocławiu, 2000, s. 19–30. ISBN 978-83-60097-05-2.

46. SZYROCKI, Marian a Zdzisław ŻYGULSKI. *Silesiaca: Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957.
47. SZYROCKI, Marian. *Die deutsche Literatur des Barock: eine Einführung*. Nachdr. Stuttgart: Reclam, 1994. ISBN 978-3-15-009924-7.
48. Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. Mirosława Czarnecka. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostępne z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/bio/CzarneckaMirosławaPL.pdf>
49. Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. Anna Mańko-Matysiak. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostępne z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/bio/MankoMatysiakAnnaPL.pdf>
50. Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Germańskiej. Germanica Wratislaviensia. *Uni.wroc.pl* [online]. 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostępne z: <http://www.ifg.uni.wroc.pl/magazine/germanica-wratislaviensia/>
51. URBANEC, Jiří. *Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-514-7.
52. VAŠICA, Josef. Účast Slezska na českém literárním baroku. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 22–40. ISBN 80-238-4523-3.
53. VILIKOVSKÝ, Jan. Starší literatura slezská a její význam v literatuře české. In: VILIKOVSKÝ, Jan, Josef VAŠICA a Antonín GRUND. *Starší česká literatura ve Slezsku*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, 1999, s. 9–21. ISBN 80-238-4523-3.
54. WRÓBEL, Anna. Kochanowski i literatura niemiecka. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*. 1952, **43** (1–2), 488-501.
55. ZAREMBA, Jan. *Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku „Śląski Korbuc”*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.
56. ŻYGADŁO, Dorota. Angelus Silesius znany w Czechach. In: *Wrocław w Czechach - Czesi we Wrocławiu: Literatura - język - kultura*. Wrocław: ATUT, 2003, s. 76–80. ISBN 83-9247-61-5.
57. ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8.